

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A szakértői bizonyítás és ennek tükrében a pszichológus szakértő alkalmazási lehetősége közlekedési büntetőügyekben, a bírói kirendelő határozatok sajátosságai

Szerző:

dr. Szűts Veronika

Budapest, 2020

I. Van-e helye igazságügyi pszichológiai szakértői bizonyításnak közlekedési büntetőügyekben?

Jelen írásom célja annak vizsgálata, hogy a közlekedési büntető ügyekben a gyakorlatban hogyan érvényesül a pszichológus szakértő részvétele, a szakértői bizonyítás milyen alapokon történik, milyen jellegzetessége van az ilyen ügyekben történő kirendeléseknek, milyen megállapítások tehetők a kirendelés és a szakvélemény egyes elemeiről.

Megtalálhatók-e azok a kérdések, melyek megválaszolása érdemben segíti a büntetőügyekben eljáró bíróságokat a közlekedési büntetőügyekben megalapozott döntés meghozatalában, és amelyek eldöntése pszichológus szakértő speciális szaktudását igénylik? Amennyiben igen, melyek azok a területek, ahol a pszichológus szakértő érdemben segítheti a büntetőügyben eljáró bíróságok munkáját a vádemelést követően a büntetőjogi felelősség megállapítása, a megfelelő büntetés kiszabás körében?

Az írás abból a vizsgálati hipotézisből indul ki, mely szerint a bűncselekmény természetes személy elkövetőjének személyisége, az elkövető érzékszervi, motorikus, kognitív és képességi funkciói szerepet játszanak az érintett személy közlekedés során tanúsított magatartásában, kihatással lehet egy adott közlekedési szituációban döntések meghozatalára, a közlekedési veszélyhelyzet létrehozásában játszott szerepére, a közlekedési veszélyhelyzetben választott magatartására, a veszélyhelyzet észlelésének képességére, reakció idejére, a tőle várható magatartásra. A közlekedésben résztvevő személyiségszerkezete, agresszív konfliktust kereső magatartása kihat a közlekedésben való részvételének veszélyességére, érzékszervi motorikus, illetve képességi funkciói pedig közlekedési alkalmasságára, ezért ezen kérdések vizsgálatának helye van a büntetőeljárásban.

Ezek a tényezők befolyásolhatják a büntetékiszabást, a járművezetéstől eltiltás tartamát, vagy annak véglegességét, illetőleg a tudattartalom és a szándékon keresztül a büntetés kiszabást is, enyhítő vagy súlyosító körülményként.

A dolgozat által vizsgálandó, hol helyezkedik el a szakértői bizonyítás a büntetőeljárásban, honnan indult és hol tart most, milyen szabályozásban dolgoznak a szakértők, milyen követelményei vannak

a magánszakértésnek, és mindezen keretek között hol helyezkedik el a pszichológus szakértői bizonyítás, és a közlekedési bűncselekmények miatti eljárásokban a gyakorlatban milyen területekre terjed ki, milyen kérdések megválaszolásában veszik igénybe a pszichológus szakértők „különleges szakértelmét” a bírók.

II. A szakértő helye a büntetőeljárás bizonyítási rendszerében

1. A szakértői bizonyítás története a modern magyar büntetőeljárás kódexekben.

A magyar büntetőeljárás története új szakaszába lépett a bűnvádi perrendtartás elfogadásával. A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896: XXXIII. törvénycikk kihirdetésére 1896. december 22-én került sor, és a törvény egy szimbolikus napon, a XX. század első napján, 1900. január 1. napján lépett hatályba. A bűnvádi perrendtartás a magyar büntetőeljárás-jogászok európai szintű munkájának eredménye, egy egységes és modern elveken nyugvó büntetőeljárás megalapozására szolgált. A bűnvádi perrendtartás szakmai színvonalát és értékeit mutatja, hogy az abban foglalt megoldások, elvek számos esetben a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvényben is visszaköszönek.

A bűnvádi perrendtartás¹ (a továbbiakban: Bp.) 14. fejezete „Bírói szemle és szakértők” cím alatt tartalmaz a szakértő alkalmazásával kapcsolatos szabályokat. A Bp. a szakértők szerepét a bírói szemle keretében a bíró személyes meggyőződésének segítségül szolgáló külön szakértelem biztosításában látta². A szakértői bizonyítás minőségi garanciájaként határozta meg a törvény, hogy a szemléhez alapvetően rendes szakértőt kell alkalmazni, rendes szakértő csak akkor volt mellőzhető, ha „ellenük aggodalom merült föl, akadályozva voltak, vagy a késelem veszéllyel járna, vagy ha

¹ A törvény szövege és az azzal kapcsolatos korabeli hivatkozások a következő kiadásból származnak: Bűnvádi perrendtartás melléktörvényekkel, az újabb eljárási törvények részletes magyarázatával, rendeletekkel, joggyakorlattal, jegyzetekkel és utalásokkal, Vargha Ferenc nyugalmazott koronaügyész műve alapján összeállította dr. Angyal Pál és dr. Isaák Gyula, (9. kiadás, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1941.)

² A Bp. 225. § szerint, ha a bűnvádi ügyre nézve fontos ténykörülmények megállapítására vagy felderítésére személyes megfigyelés szükséges: bírói szemlét kell tartani. Amennyiben a szemlével megállapítandó tények felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges szakértők alkalmazandók.

köztük nincs olyan, aki a kívánt szakértelemmel bírna”. A Bp. lehetővé tette ezekben az esetekben eseti szakértő alkalmazását akkor, ha rendes szakértők kizártak voltak, eljárásukban más körülmény miatt akadályoztatva voltak, vagy ha a szemle késedelme veszéllyel járt volna. Emellett eseti szakértő akkor is alkalmazható volt, ha rendes szakértők között nem volt olyan, aki az adott szakértelemmel bírna. A bírói szemlén általában kettő rendes szakértőt kellett alkalmazni, amennyiben az ügy fontossága erre alapot adott akár több szakértő is eljárhatott, ugyanakkor lehetővé tette csekély fontosságú körülményeknél, vagy ha több szakértő nehezen volna található (nyilván a külön szakértelem speciális volta miatt), hogy egy szakértőt alkalmazzon a bíróság. A törvény meghatározta a szakértők kizártságának feltételeit (Bp. 229. §): nem lehetett szakértő, aki tanúként ki nem hallgatható, vagy meg nem eskettethető (204. § és 221. §), aki a terhelttel vagy a sértettel meghatározott viszonyban áll (205. § 1. pont), a bűncselekmény sértettei, továbbá aki tanúként történő kihallgatásakor vallomásra nem kötelezhető vagy valamely kérdés tárgyában a feleletet saját magára, vagy hozzátartozójára tekintettel megtagadhatná (208. §). Ugyancsak nem lehetett szakértő, aki hivatásánál járó bizalomnál fogva titoktartás kötelezettségével tartozott és a vizsgálandó tényt ilyen minőségükben ismerték meg (205. § 2. pont). Közszolgálatban álló egyén nem volt alkalmazható szakértőül, ha egy feljebbvaló hatósága azt a közszolgálat érdekeibe ütközőnek nyilvánította (321. §).

A szakértő a közreműködést nem tagadhatta meg kivéve, ha a szükséges szakértelemmel nem rendelkezett, vagy más nyomós okot hozott fel, feltéve, hogy a sürgős eljárás szüksége nem volt megállapítható (331. §). Az állandó királyi bírósági szakértőt az 1938: X. törvénycikk 13. §-a értelmében az igazságügyi miniszter nevezte ki. Az állandó bírói szakértők szabályozásáról a 40-es években a 2900/1940. I.M. rendelet rendelkezett. Emellett a 100/1937. IM számú rendelet külön szól a bűnvádi ügyekben alkalmazott állandó bírósági szakértőkről. A szakértők díjazását ugyancsak az igazságügyi miniszter állapította meg szabályrendeletben.³

³ Bp. 227. §, 9700/1912. IM, 20939/1926. IM számú rendelet, 55.737/1912. IM számú rendelet, 12900/1925. IM rendelet, 60000/1926. IM rendelet, 62000/1926. IM rendelet, 4700/1931. IM rendelet, 12946/1933. IM rendelet.

³ 1938: X. törvénycikk 14. §.

Az állami szabályozás az állandó bírósági szakértők mellett két szakértői testületet is létrehozott: az Igazságügyi Műszaki Tanácsot és az Igazságügyi Gazdasági Tanácsot.⁴ A tanácsok feladata volt, hogy az indokolt szakvéleményt, illetőleg szakvélemény felülvéleményét készítsék el. E körben felülvizsgálták azokat a szakvéleményeket, amelyeket a bíróságok a tanács elé terjesztettek, illetőleg kivételes esetben közvetlenül is szakvéleményt adhattak. A tanácsoknak emellett az igazságügyi igazgatási szakmai kérdésekben is szerepük volt, az igazságügyi miniszter felhívására szakvéleményt adhattak ki az igazságügyi kormányzat és a törvénykezés terén felmerülő műszaki, illetőleg gazdasági kérdésekben (1938: X. törvénycikk 15. §). Ezen két testület mellett működött még az Igazságügyi Orvosi Tanács, amelyet maga a bűnvádi perrendtartás nevesít (Bp. 238-239. §). Érdekes adalék, hogy egy idő után az igazságügyi hatóságok olyan mennyiségű megkeresést küldtek az Igazságügyi Műszaki és az Igazságügyi Gazdasági Tanácshoz, hogy törvényileg kellett korlátozni azokat.⁵

A bűnvádi perrendtartás ismerte a magánszakértő fogalmát is: olyan ügyben, amelyben az eldöntendő kérdések felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem volt szükséges, a terhelt, vagy több terhelt együttesen saját költségükön ellenőrző szakértő közreműködésével élhetnek (Bp. 228. §). A magánszakértőnek joga volt a terhelt, vagy terheltek érdekeit szakértői közreműködésével előmozdítani és megoltalmazni, joga volt a szemlénél jelen lenni, az esetleges hiányokra vagy mulasztásokra figyelmeztethetett és a szemle teljesítésére, valamint a szakértői véleményre nézve észrevételeit akár a jegyzőkönyvben, akár külön iratban előterjeszthette.⁶

A büntetőügyekben alkalmazható szakértők intézményrendszerét a bűnvádi perrendtartás és korának jogszabályai a jelenleg hatályos rendszerhez hasonlóan szabályozta: első körben az igazságügyi miniszter által szabályozott módon kinevezést nyert és szabályozottan működő állandó szakértőket kellett kirendelni, lehetőséget adott azonban eseti szakértők igénybevételére. A terheltek lehetősége volt magánszakértőt alkalmazni, aki a szemlén, a tényleges szakértői vizsgálaton jelen

⁴ 1938: X. törvénycikk 14. §.

⁵ Az igazságügyi hatóságok az Igazságügyi Műszaki és az Igazságügyi Gazdasági Tanácshoz intézett megkereséseik számát korlátozzák a mellőzhetetlen szükség esetére, tehát csak akkor forduljanak a tanácshoz, ha az általuk igénybe vett szakértők véleményének alaposságához határozott alakban kifejezhető kétség fér, vagy ha az ügynek nagyobb fontossága vagy különös figyelmet érdemlő más körülmény a tanács véleményének szükségességét igazolja.

⁶ Bp. 228. § (2) bekezdés.

lehetett, a kirendelt szakértő véleményére akár a szemle alkalmával, akár később írásban észrevételt tehetett és rámutathatott a szakértői vizsgálat hiányosságaira.

A szakértő által készített szakvélemény felülvizsgálatát szakértői testületek végezték, amelyek bizonyos esetekben azonban közvetlenül is adhattak szakvéleményt. Ez a szakértői testületi szabályozás a felülvéleményezés, illetve a bizonyos esetekben közvetlen szakvélemény adására kisebb eltérésekkel egészen a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvény szabályozásáig fennmaradt. A tolmácsokat a bűnvádi perrendtartás szakértőnek tekintette, nyelvszakértőnek, így azokra a szakértőkre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni.

Jelentős eltérés a mostani szabályozáshoz, hogy a gazdasági szakismeretet is speciális szakértelemnek tekintették, olyan jelentős területnek, ahol szakértői testületet is létrehoztak. A gazdasági szakértői bizonyításnak gazdasági büntetőügyekben, elsősorban számviteli kérdések megítélése, illetve a csalárd csőd vagy vétkes bukás megítélésekor volt szerepe: a csalárd és vétkes bukás megállapításának külön szabályokat szentelt a bűnvádi perrendtartás (251. §). A szabályozás alapján szakértői kérdés volt a fizetésektelenség, illetve annak fenyegető veszélyének vizsgálata, a kereskedelmi könyvekkel kapcsolatos bizonylati és nyilvántartási szabályok megsértése, illetve az azokkal kapcsolatos hamisítások, valamint annak megítélése, hogy mindezek az adós vagyoni helyzetének áttekintését és megismerését mennyiben akadályozták.

A bűnvádi perrendtartás általánosságban lehetővé tette minden olyan bírói szemle esetében szakértő alkalmazását, ahol bármilyen jellegű különös szakértelem szükséges, ugyanakkor egyes területeket külön kiemelve.

Külön szabályokat határozott meg a következő területeken:

- halottszemle és boncolás (ahol a későbbiekben is fenntartott szabályozás alapján két orvosszakértőt kellett alkalmazni), külön szabályozva gyermekölés gyanúja esetében alkalmazandó halottboncolást,
- mérgezés,
- testi sértés esetében a gyógyulás időtartamának meghatározására,
- a terhelt beszámíthatóságát kizáró vagy korlátozó elmezavar vagy öntudatlanság kérdésében,

- pénz-, közhitelepapír- és bélyeghamisítás megállapítására,
- az írás azonosságának vizsgálatára
- csalárd és vétkes bukás megállapítására
- gyűjtogatás esetében.

A korszak szabályozásában értelemszerűen nem jelenik meg a pszichológus szakértő, arra figyelemmel, hogy az emberi elme működésének vizsgálata, a személyiségjegyek, az emberi motiváció csak abban az esetben bírt jelentőséggel, amennyiben kóros állapot, betegségnek tartott tünetegyüttes következtében jelent meg. Az elmét érintő kérdésekre orvosszakértői vizsgálatot azonban ismert a bűnvádi perrendtartás. A terhelt beszámíthatóságát kizáró vagy korlátozó elmezavart, vagy öntudatlanságot mindig két orvosnak kellett vizsgálnia és együttes véleményt adni arról, hogy a terhelt elmezavarban vagy öntudatlanságban szenved-e, illetőleg a bűncselekmény elkövetésekor abban szenvedett-e olyan módon, hogy emiatt akaratának szabad elhatározása képességével nem bírt. Emellett arról is nyilatkozniuk kellett, hogy a terhelt állapota közveszélyes-e. A szakértőknek nemcsak a szabad elhatározás kizárását, de annak korlátozását is vizsgálni kellett és arról is számot kellett adni.

A Bp. ismerte az elmemegfigyelés intézményét is, indítványra, a vádló és a védő meghallgatása után elrendelhető volt, hogy a terheltet elmeállapotának további megfigyelése végett az e célra rendelt állami intézetbe szállítsák⁷.

A bűnvádi perrendtartás szabályozta a szakértői vizsgálat, a véleményadás, illetőleg a szakértői vélemények értékelésének szabályait is.

A megjelenésre kötelezett szakértőnek elzárásra változtatható pénzbüntetés és az okozott költségek megfizetésében marasztalás terhe mellett kötelessége volt megjelenni, a törvényes ok hiányában az esküt letenni és a véleményt megadni, vagy előterjeszteni.

⁷ Bp. 246. §.

A szakértő vizsgálatát a szemle keretében végezte. A szemle megkezdése előtt esküt kellett tennie, hogy észrevételeit híven és véleményét részrehajlás nélkül, legjobb tudása és lelkiismerete szerint fogja előadni. A szabályozás már akkor lehetőséget biztosított arra, hogy az állandó igazságügyi szakértőnek szakértői minőségében tett hivatalos esküjét nem kellett minden alkalommal megtennie, hanem a megtett esküjére kellett figyelmeztetni.

A szakértőknek véleményük elkészítése céljából joguk volt az ügy iratait megismerni, illetve arra, hogy ezzel kapcsolatban felvilágosítást kapjanak. A szakértői vélemény elkészítésének céljából új tanúk is kihallgathatók voltak, illetve a már kihallgatott tanúkat ismételt ki lehetett hallgatni olyan módon, hogy a bíró beleegyezésével a szakértők közvetlenül telessenek fel a tanúnak kérdéseket. A szemlén - amelyet a bűnvádi perrendtartás eljárási szerkezetéből kifolyólag a vizsgálóbíró vezetett - zajlott le lényegében a szakértői vizsgálat. A szemlén rendszerint a vizsgálóbíró jelen volt, amennyiben bizonyos okokból távollétében tartották meg, a szakértői vizsgálat hitelességét biztosítani kellett. A szakértő részére a kérdéseket a szemlét vezető vizsgálóbíró tette fel, vagy figyelembe kellett vennie a felek, illetve a képviselő részéről tett indítványokat. Az indítványozott kérdéseket a szakértőkhöz fel kellett tenni, azok csak fontos okból voltak megtagadhatók. A szemléről jegyzőkönyv készült, amelyben minden fontos részletet fel kellett tüntetni. A szakértő a szemlén végzett vizsgálata eredményeként leletet adhatott, amelyet nyomban a jegyzőkönyvbe kellett venni, illetőleg szóban is előterjeszthette szakvéleményét, amelyet annak indokolásával együtt a jegyzőkönyvben kellett rögzíteni. Ha a szakértő véleményéhez határidő volt szükséges, akkor a vizsgálóbíró által megjelölt határidőben, írásban kellett benyújtani. Amennyiben több szakértő járt el, véleményadás előtt egymással tanácskozhattak, és lényegében az adott szakkérdésben érintett szakértők együttes szakvéleményt adhattak.

A szakértői vélemény igen fontos bizonyítási eszköz volt, ezért a vélemény elkészítésének és a szakértők pártatlanságának és szakértelmének szabályozása mellett már a korabeli szabályok is meghatározták azokat a szabályokat, amelyek a szakvélemény hibájának orvoslására szolgálhattak: ha a szakértők ténybeli megállapításai jelentékenyen eltérők, vagy a lelet határozatlan, homályos, önmagával vagy bizonyított ténykörülmenyekkel ellentétes, ugyanazokkal, vagy ha a kétségek a szakértők újabb kihallgatásával el nem oszthatók: más szakértőkkel új szemlét kellett tartani. Ha a szakértők véleményében ellentmondások, helytelen következtetések, vagy hiányok mutatkoztak,

vagy ha az adott vélemény helyességéhez nyomatékos kétség fér, a véleményt adó szakértők felvilágosító nyilatkozatra kötelezendők, s ha ez eredményre nem vezetne, más szakértők véleménye szerzendő be.

Orvostani és vegyészeti kérdésekben a szakvélemények felülvéleményezését is előírta a törvény.⁸

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a bűnvádi perrendtartás a szakértő vizsgálati módszerei közül ismerte a szakértői szemlét, amelyet tágran, valamennyi vizsgálatra kiterjedően értelmezett. A szakértő vizsgálatához megismerhette az ügy iratait, felvilágosítást kérhetett, indítványára új tanúk voltak kihallgathatók, illetőleg a tanúk kihallgatásán részt vehetett és nekik kérdéseket tehetett fel, megvizsgálhatott tárgyakat akár olyan módon is, hogy a vizsgálat az érintett tárgyakat megsemmisítette és megváltoztatta (ebben az esetben mintavétel volt szükséges) és ismerte a hosszabb ideig tartó megfigyelés vagy kísérletezés módszerét is (Bp. 236. §).

A szakértő a szakértői vizsgálat eredményeként leletet rögzített, vagy szakértői véleményt készített. A szakértői véleményt szóban előadhatta, melyet indokolásával együtt jegyzőkönyvben kellett rögzíteni, vagy azt a megadott határidőn belül írásban terjeszthette elő.

A több szakértő alkalmazása esetén, ha a szakértői vélemény egyes megállapításai eltérők voltak, vagy a lelet határozatlan, homályos, önmagával vagy a bizonyított tényekkel ellentétes, ugyanazokkal a szakértőkkel újabb szemlét (szakértői vizsgálatot) kellett tartani, abban az esetben azonban, ha ezek a kétségek a szakértők újra kihallgatásával se szűntek meg, más szakértőkkel kellett új szakértői vizsgálatot tartani. Végző soron amennyiben erre volt megfelelő szerv, felülvéleményt kellett beszerezni (orvostani, vagy vegyészeti, illetve az Igazságügyi Gazdasági Tanács hatáskörébe tartozó kérdésekben).

A második világháborút követően megváltozott társadalmi rendben a szocialista államfelfogás gyakorlata egyre inkább a bűnvádi perrendtartás rendelkezéseinek megváltoztatásához, garanciáinak leépítéséhez vezetett. Az új ideológiai alapokon nyugvó szocialista állam az 1951. évi III. törvénnyel

⁸ Bp. 237-239. §

megalkotott büntető perrendtartással hozta létre az első önálló büntetőeljárás törvényét. A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (a továbbiakban II. Bp.) természetesen nem mellőzte a szakvélemény, mint bizonyítási eszköz szabályozását. A szakértői bizonyítás a társadalom tudományos és technikai fejlődésével együtt egyre szélesebb területekre terjedt ki, nőtt azoknak az életviszonyoknak a száma és ezzel együtt azoknak a büntető tényállásoknak a száma is, melynek megítélése során egyes, a bizonyítás szempontjából jelentős tények megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. A II. Bp. bizonyítási rendszere a szabad bizonyítási rendszerhez tartozik, a büntetőeljárás során az eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy a meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nem volt kötve és szabadon felhasználhatott minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet.⁹ A törvény a bizonyítási eszközök köré sorolta a szakértői véleményeket - kiemelve a szemléből.

A szakértőkre vonatkozó szabályok a bűnvádi perrendtartás szabályaira reflektálnak, azokat a kor megváltozott eljárási szelleméhez igazítva tartalmazzák. A szakértő alkalmazásának továbbra is feltétele, hogy az ügyben jelentős tények, vagy egyéb körülmények megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem legyen szükséges. A szakértőt továbbra is a kinevezett állandó szakértők közül kell kirendelni, azonban továbbra is lehet más szakértőt fontos okból alkalmazni. A törvény nem nevesíti mi lehet az a fontos ok, amikor eseti szakértőt lehet alkalmazni, ez a gyakorlatban a bűnvádi perrendtartásban szabályozott esetkört jelentette.

A szabályozás logikája megmaradt abban is, hogy az igazságügyi miniszter rendeleti körébe helyezte annak a lehetőségét, hogy a bíróság meghatározott körbe tartozó szakkérdésekben szakértő kirendelése helyett mind szakvélemény adása végett, mind pedig az általa kirendelt szakértő véleményének felülvizsgálata végett rendeletben kijelölt szakértő testületet vagy hatóságot, illetőleg szervezet keressen meg. Az igazságügyi miniszter erre az esetre eltérő szabályozást is alkothat.

Láthatjuk, hogy a szakértői bizonyítás intézményrendszerében lényeges változást a II. Bp. nem hozott, továbbra is a kinevezett állandó szakértők alkalmazása az elsődleges, lehetőség van azonban eseti

⁹ A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény 4. § - a jogszabályi hivatkozások a törvény legutolsó, 1961. október 01-től 1962. június 30-ig hatályos szövegállapotából származnak.

szakértő alkalmazására is. Lényeges változás ugyanakkor, hogy büntetőeljárásban szakértőként csak a hatóság (bíró) által kirendelt szakértő járhat el.

A szakértők kizárására alapvetően a bírák kizárására vonatkozó rendelkezéseket rendeli alkalmazni azzal, hogy szakértőként nem járhat el az ügyben részvevő személy és ezek hozzátartozója, a nyomozó hatóság ügyben eljáró tagja vagy az, akitől az ügy tárgyilagossága vagy részrehajlás nélküli megítélése egyéb okból nem várható el (elfogultság), illetve az sem, aki az ügyben, mint bíró vett részt. (II. Bp. 59. §). Emellett a szakértők kihallgatásával kapcsolatosan megfelelően alkalmazni rendeli a tanúk kihallgatásának akadályait, illetőleg a vallomástétel jogát, ezért nem lehetett szakértőként kihallgatni azt, akitől testi vagy szellemi fogyatkozása folytán helyes vallomás (már) nem várható, illetőleg felmentés hiányában olyan kérdésben, amely állam-, hivatali vagy szolgálati titoknak minősül, illetőleg ha a szakértő hivatásánál fogva titoktartásra köteles és az érdekelt a kötelezettsége alól nem mentette fel. Megtagadhatja a szakvéleményadást a szakértő az azzal kapcsolatos kérdésben, amelyre adott válasszal önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná (ez esetben nyilvánvalóan az elfogultság miatti kizárás is megállja a helyét).

A II. Bp. a bűnvádi perrendtartástól eltérően fő szabályként az egy szakértő alkalmazását szorgalmazza, több szakértőt csak különösen fontos vagy bonyolult ügyben kellett alkalmazni. A II. Bp. önállóan szabályozza a tolmácsot az esetben, ha az eljárásban meghallgatandó személy magyarul nem beszél és az általa használt nyelven az eljáró hatóságnak nincs kellő jártassága, vagy süket vagy néma személynek meghallgatása írásbeli érintkezés útján nem lehetséges. A szabályozás már nem tekinti a tolmácsot nyelvszakértőnek, de rá nézve továbbra is a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseket rendeli megfelelően alkalmazni.

A tanúk díjazását továbbra is az igazságügyi miniszter szabályozta (ez a tolmácsokra is kiterjedt).

A szakértő továbbra is köteles volt szabályszerű idézés (kirendelés) alapján megjelenni, az igazolatlan meg nem jelenést vagy eltávozást pénzbírsággal lehetett súlytani, és az általa okozott költség megfizetésére kellett kötelezni. Ugyanilyen következménye volt annak, ha a szakértő a közreműködést és a véleménynyilvánítást az ok előadása nélkül vagy a hatóság határozata ellenére a következményekre történő figyelmeztetés után megtagadta (II. Bp. 62-63. §).

A büntető perrendtartásról szóló törvény részletesen szabályozza a szakértők meghallgatására vonatkozó szabályokat. Arra figyelemmel, hogy a törvény a szemlét önállóan, a szakértői bizonyítástól elkülönült eljárási cselekményként szabályozza, ezért a szakértők meghallgatására és a szakvéleményadására nem a szemle keretében kerül sor. A szakértő meghallgatása előtt az azonosítását követően meg kell vizsgálni, hogy vele szemben kizáró ok fennáll-e.

A II. Bp. a szakértői eskü intézményét mellőzi, helyette a nem állandó szakértőt kellett a hamis szakvéleményadás következményeire rendeli figyelmeztetni.

A szakértőnek továbbra is joga mindazokat az adatokat megismerni, amelyre a feladatának a teljesítéséhez szüksége van, így az iratokat megtekintheti, a véleményadáshoz szükséges vizsgálatot teljesíthet abban az esetben is, ha a vizsgálat során a tárgy vagy anyag egy része megváltozik vagy megsemmisül. Változatlan maradt az a rendelkezés, hogy főszabály szerint a véleményadáshoz szükséges vizsgálatot a hatóság jelenlétében kell végeznie (azonban a hatóság elrendelhetette, hogy ezt a hatóság távollétében teljesítse, 112. § (2) bekezdés) és az is, hogy amennyiben a vizsgált tárgy vagy anyag megváltozásával, vagy megsemmisülésével jár, annak egy részét, ha ez lehetséges eredeti állapotában meg kell őrizni.

Változás, hogy a szakértő nem csak a tanú kihallgatásakor lehet jelen és tehet fel kérdéseket, hanem a terhelt és a többi szakértő kihallgatásán is részt vehet és közvetlenül kérdéseket tehet fel, és tanúkihallgatáson túl bármilyen más egyéb bizonyítás felvételét is indítványozhatja, amennyiben ez feladatának teljesítéséhez szükséges (II. Bp. 112. § (1) bekezdés).

A szakértő feladata továbbra is változatlan, rögzíteni kellett megállapításait (a leletet) és a véleményét elő kell adnia. A véleményt továbbra is vizsgálat, illetőleg, ha ez szükséges, megfigyelés alapján adja, a szakvéleményt szóban vagy a hatóság által meghatározott határidő alatt írásban terjeszthette elő. Több szakértő a véleményadás előtt egymással tanácskozhatott és a törvény szabályai szerint, ha azonos következtetésre jutottak, véleményüket közösen is előterjeszthették. A bűnvádi perrendtartás ilyen közös előterjesztésre vonatkozó kifejezett szabályt nem tartalmazott, ott a szakértők egymás szakvéleményének megerősítő szakértőjeként szolgáltak.

A szakértőhöz a szakvélemény előterjesztése után kérdéseket lehetett intézni, ez pótolta a szakértői vélemény elkészítésével kapcsolatos előzetes közvetlen kérdésfeltevést.

A szakvélemény vizsgálatának rendszere lényegében változatlan maradt, a szakértő köteles volt a hatóság felhívására szükséges felvilágosítást megadni, ha pedig ez nem vezetett eredményre más szakértőt kellett véleményadásra felhívni. Ugyanakkor az igazságügyi miniszter által szakértő testület hatáskörébe vagy meghatározott szerv hatáskörébe utalt szakkérdések esetén más szakértő véleményének beszerzése helyett a vélemény felülvizsgálatát kellett elrendelni. A szabályozás még itt sem ismeri a több szakértő egymás jelenlétében történő együttes meghallgatását, de a törvény szabályaiból levezethető, hogy amennyiben ugyanabban a szakkérdésben több szakértő került kirendelésre és nem jutnak azonos véleményre, így külön-külön terjesztenek elő szakértői véleményt, így ebben az esetben a szakértők meghallgatása nem mellőzhető.

A törvény bevezeti azt a lehetőséget, hogy a kirendelt szakértő mellett a terhelt kérelmezheti az általa megjelölt más szakértők meghallgatását, amelyet csak abban az esetben lehet mellőzni, ha az az eljárást akadályozza. Olyan kérdésben, ahol a szakvélemény felülvizsgálatának van helye a terhelt által megjelölt szakértőt lehetőleg a felülvizsgálat előtt kellett meghallgatni. A terhelt személyes képviselője vagy házastársának kérelmére kötelező volt más szakértő közreműködésének megengedése, ha biztonsági őrizetbe helyezés kérdésében kell határozni.

Amennyiben a terhelt kérelmére az általa megjelölt szakértő kirendelésre került, úgy lényegében a hatóság által kirendelt szakértő jogkörébe került azzal a különbséggel, hogy szakértői vizsgálatot önállóan nem folytathatott és szakvéleményt nem készíthetett, de a szemlén jelen lehetett, indítványokat tehetett, a szemlére, a leletre és a véleményre vonatkozó észrevételt tehet.

Annak ellenére, hogy a 1951. évi III. törvény elválasztja a szemle intézményét a szakértői vizsgálattól, mégis lehetővé teszi, hogy a szemlén szakértő vegyen részt és szakértői vizsgálatot végezzen. A törvény utal arra a lehetőségre is, amikor a szemle kizárólag szakértői vizsgálatból áll (II. Bp. 115. § (2) bekezdés). Ez a szabályozási megoldás arra utal, hogy lényegében még nem vált teljesen ketté a

szakértői vizsgálat és a szemle. A szemle önállósága csak az 1962. évi 8. tvr. szabályaival válik teljessé.

A büntető perrendtartás a szakértők tárgyaláson történő kihallgatására, továbbá a szakértő bíróság által történő kirendelésére, a szakvéleményre, a felvilágosítás-adására, más szakértő véleményének beszerzésére és a vélemény felülvizsgálatára, valamint a terhelt kérelmére az általa megjelölt szakértő kirendelésére vonatkozó szabályok, illetőleg a bírósági szemlére vonatkozó szabályok esetében lényegében visszautal ezekre a szabályokra azzal, hogy lehetővé teszi a szakértő meghallgatásának vagy a szemlének a lefolytatását a bírói tanács egyik tagja vagy megkereső bíró tárgyaláson kívüli kihallgatására, illetve lefolytatására.

A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: I.Be.) a szabályozási elvek és a lényegi szabályok tekintetében nem változtatott a szakértői bizonyítás szabályain.

Az I.Be. a korábbi szabályokhoz hasonlóan szabad bizonyítási rendszeren alapult, de a lényegében előforduló bizonyítékokat továbbra is felsorolta, ezek között a tanúvallomások, a tárgyi bizonyítékok, az okiratok és a terhelt vallomása mellett továbbra is szerepel a szakértői vélemény és a szemle (61. §).¹⁰ A szabályozás továbbra is a szakértő alkalmazásának feltételeként határozta meg az ügy eldöntéséhez szükséges tények vagy egyéb körülmények megállapításához vagy megítéléséhez elengedhetetlen különleges szakértelem szükségességét.

A szakértői intézményrendszer annyiban módosult, hogy a kinevezett állandó szakértő mellett megjelent a szakértői iroda (munkaközösség), mely esetben az eljáró szakértőt a szakértői iroda (munkaközösség) vezetője jelölte ki. A szakértői iroda és sajátos szocialista változata, az önálló kinevezett állandó szakértők munkaközössége lényegében előképei lesznek a szakértői intézeteknek, illetve később a társadalmi rendszer átalakulásának köszönhetően megjelenő szakértői gazdasági társaságoknak. Továbbra is megmaradt az eseti szakértők fontos okból történő alkalmazásának

¹⁰ 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról, jogszabályi hivatkozások a törvényerejű rendelet 1967. január 1. és 1973. december 31. között hatályos, végső szövegváltozatából származnak.

lehetősége, megmaradtak az igazságügyi miniszter rendeletével létrehozott szakértő testületek, illetőleg szakértői feladattal megbízott hatóságok vagy szervek.

A szakértő kizárására vonatkozó esetkör is gyakorlatilag változatlan marad (I.Be. 67. § (1) bekezdés, 20. § a), b), d) pont).

Újdonsága a szabályozásnak annak kimondása, hogy a szakértő véleményét a saját nevében adja és a szakvéleményért személyes felelősséggel tartozik. Ennek a szabályozásnak feltehetően a szakértői iroda és munkaközösség megjelenése az alapja (66. § (5) bekezdés).

A tolmácsra vonatkozó szabályozás változatlan maradt.

A szakértővel szemben továbbra is változatlanul fennálltak azok az esetek, amikor mulasztását pénzbírsággal lehetett súlytani és az okozott költség megtérítésére lehetett kötelezni. A mulasztások közé bekerült az írásbeli szakvélemény előterjesztésének indokolatlan késedelmé is.

A szakértők díjazására és felszámítható költségekre vonatkozó részletes szabályokat továbbra is az igazságügyi miniszter állapította meg.

Az I.Be. befejezi a szemle következetes elválasztását a szakértői bizonyítástól, annak önálló szabályozásában már nem szerepel a kizárólag szakértői vizsgálattal járó szemle. Ugyanakkor a gyakorlatban biztosított a szakértő részvétele a szemlén, a szakértői vizsgálati módszerek között pedig valamely tárgy, tény vagy helyszín közvetlen megfigyelése, illetve megvizsgálása is. A szakértő jogai is változatlanul maradtak, továbbra is közölni kellett vele mindazokat az adatokat, amelyek a feladatának a teljesítéséhez szüksége van, az ügy iratait megtekinthette, a kihallgatásoknál jelen lehetett, a terhelthez, a tanúhoz és a többi szakértőhöz továbbra is közvetlenül intézhetett kérdéseket és egyéb bizonyítás felvételét is indítványozhatta feladatának teljesítése körében. A véleményadáshoz szükséges vizsgálat teljesítésére, valamint a vizsgálat során megváltozó, megsemmisülő tárgy vagy anyag vizsgálatára vonatkozó szabályozás is azonos a korábbi szabályozással. Újdonság ugyanakkor, hogy megjelenik a terhelt és a sértett alávetési kötelezettsége: a nevezettek kötelesek voltak magukat a szakértői vizsgálatnak alávetni és tőrni, hogy az orvosszakértő vagy más szakértő a véleményadáshoz szükséges, a testi épséget és az egészséget nem

veszélyeztető cselekményeket foganatosítsa (I.Be. 137. §). Továbbra is megmarad a szakértői megfigyelés intézménye, de kizárólag csak az elmeállapot hosszabb megfigyelése érdekében. Arra figyelemmel, hogy ez a megfigyelés továbbra is a személyi szabadság korlátozásával jár, a korábbi szabályozással azonos módon az erre bejelentett jogorvoslatnak halasztó hatálya van.

A szakértő megállapításaira és a szakértői véleményekre vonatkozó szabályozás gyakorlatilag azonos maradt a korábbi szabályozással. Ugyancsak változatlan maradt a szakvélemény hiányosságának tisztázására irányuló eljárás, valamint a terhelt kérelmére kirendelt más szakértő alkalmazásának esetei is. Fontos különbség azonban, hogy míg a II. Bp. a terhelt által megjelölt más szakértő meghallgatására vonatkozik, az I.Be. már csak más szakértőről szól, így a terheltől lényegében elvette a szabályozás azt a jogot, hogy a saját érdekében kirendelendő szakértő személyét meghatározza.

A szemlére vonatkozó szabályozás sem változott. Az I.Be. gyakorlatilag változatlanul vette át a bírósági tárgyaláson a szakértőkre, valamint a szakértő bírói tanács tagja vagy megkeresett bíró általi kihallgatására, illetőleg a szemlére vonatkozó rendelkezéseit is.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény a büntetőeljárást, így azon belül a szakértői bizonyítást is átgondoltabban, több részletszabállyal szabályozta az I.Be.-hez képest.

A bizonyítás eszközei között továbbra is külön kiemelve megtaláljuk a szakvéleményt és a szemlét, ugyanakkor szabályozást nyert annak lehetősége, hogy más ügyben készült szakértői vélemények a büntetőeljárásban bizonyítékként felhasználhatók legyenek (61. § (2) bekezdés). A korábbi szabályozás ugyan a szabad bizonyítási rendszer elve alapján ezeket is felhasználhatóvá tette, azonban kifejezett szabályozás erre nem volt. Az 1973. évi I. törvény (a továbbiakban II. Be.) sem tette egyértelművé azt, hogy az érintett büntetőeljárás megindítása előtt, de más büntetőeljárásban annak szabályai szerint beszerzett szakértői vélemény az új büntetőeljárásban szakértői véleményként vagy okiratként használható fel, szükséges-e ugyanabban a szakkérdésben új szakértői

vélemény elkészítése.¹¹ A szakértő igénybevételének változatlanul az volt az alapja, hogy a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem volt szükséges, ugyanakkor a szakértő igénybevételének kötelező eseteit is meghatározta a törvény. Szakértő igénybevétele kötelező volt, ha az eldöntendő kérdés tárgya kóros elmeállapot, kényszergyógykezelés vagy kényszergyógyítás szükségessége. Az igazságügyi miniszter emellett rendeletben egyéb esetekben is kötelezővé tehetette a szakértő igénybevételét.

A szakértői intézményrendszer szabályozása is változott. Szakértőként elsődlegesen a külön jogszabályban feljogosított intézményt (szakértői intézetet) kellett kirendelni, ennek hiányában kijelölt igazságügyi szakértőt. Eseti szakértő kirendelésére már nem egyéb fontos okból, hanem csak abban az esetben kerülhetett sor, ha sem szakértő intézmény, sem pedig kijelölt igazságügyi szakértő kirendelése nem volt lehetséges. A törvény meghatározta az eseti szakértő fogalmát: kellő szakértelemmel rendelkező személy vagy intézmény minősülhet eseti szakértőnek. A szabályozás lényegében csak törvénybe iktatta a korábban kialakult gyakorlatot. A szakértői intézmény kirendelése esetén értelemszerűen meg kellett határozni az eljáró szakértőt, őt továbbra is az intézmény vezetője jelölte ki.

Megmaradt az a szabály, hogy rendszerint egy szakértőt kellett igénybe venni, de ha a vizsgálat jellege szükségessé tette több szakértő is kirendelhető volt (69. §). A törvény a több szakértő alkalmazásának egyes eseteit is szabályozza. Egyfelől megállapítja több szakértő igénybevételének kötelező esetét (igazságügyi orvosi boncolásnál és a terhelt elmeállapotának vizsgálatánál két szakértőt kellett igénybe venni), emellett az igazságügyi miniszter más esetben is kötelezővé tehetette több szakértő alkalmazását. Szabályozta a törvény a szakértői csoport működését is. Szakértői csoportról akkor beszélhetünk, ha a hatóság olyan módon rendel ki több szakértőt, hogy csak a szakértői csoport vezetőjét rendeli ki és feljogosítja arra, hogy a többi szakértőt megítélése szerint vonja be. A szakértői csoport vezetőjének ilyenkor kötelessége volt az általa bevont szakértők személyéről és feladatairól a hatóságot tájékoztatni. A hatóság ugyanakkor olyan módon is létrehozhatta a szakértői csoportot, hogy az abban résztvevő valamennyi szakértőt kirendelte és egyben kijelölte a szakértői

¹¹ Az 1973. évi I. törvény hivatkozásai a legutolsó, 2003. március 1-től 2003. június 30-ai hatályos szövegállapot szerint lettek feltüntetve.

csoport vezetőjét. A szakértői csoport vezetője által önállóan bevont szakértőt a hatóság a tájékoztatást követően kizárhatta, igénybevételeit megtiltotta. Ennek alapja lehet egyfelől a szakértő személye, ez esetben az érintett szakterület bevonása volt szükséges, de más szakértőt kellett a csoport vezetőjének bevonni; de történhetett abból az okból is, hogy a bevonni kívánt szakértő által képviselt szakterület bevonását a hatóság nem tartotta szükségesnek, ez esetben más szakértő bevonására nem kerülhetett sor.

A törvény részletesen és a korábbi szabályozástól eltérően már nem visszautalással rendezi a szakértő kizárásának eseteit, azt önállóan szabályozza (71. §). Így megjelenik a kizárási okok között több, a gyakorlat által kimunkált követelmény is, mely szerint a szakértői intézmény állandó szakértője is kizárt, ha a kizárási ok az intézmény vezetőjével áll fent és kizárt volt a szakvélemény felülvizsgálatából az a szakértő, aki a felülvizsgálandó véleményt adta. Emellett nyilvánvaló okokból ki volt zárva a halottszemlénél vagy boncolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlen a halála előtt gyógykezelte. A gyakorlatban problémát jelentett a „hatóság tagja járt el” kifejezés értelmezése. A törvény ezért meghatározta, nem tekinthető a hatóság tagjának a külön jogszabályban szakvélemény adására feljogosított intézmény szakértője, ez elsősorban a nyomozóhatóság állományába tartozó szakértő lehetett, akik a gyakorlatban orvosszakértői, írásszakértői, fegyverszakértői, elmeorvosszakértői és pszichológus szakértői, valamint daktiloszkópiái és nyomszakértőként jártak el.

A szakértő jogai gyakorlatilag változatlanok maradtak, ugyanakkor a törvény a gyakorlati tapasztalatok alapján már főszabályként szabályozta, hogy a szakértő a hatóság távollétében is végezhet vizsgálatot. A törvény egyértelműsítette, hogy a szakértő fő kötelessége az ügyben való közreműködés és a szakvélemény adás, ugyanakkor kötelessége a kirendelő hatóság értesítése abban az esetben, ha a szakkérdés nem tartozik szakismereteinek körébe. A megfelelő szakismeret és annak hiánya mind a mai napig okoz problémát a szakértői bizonyításban, egyes esetekben csak a bírósági szakaszban derül ki, hogy a szakvéleményt adó szakértő nem rendelkezik a szakvéleményben érintett egyes kérdések vonatkozásában szakértői kompetenciával, így azt a szakvéleményt a bizonyítás során ezen kérdések tekintetében nem lehet felhasználni.

A közreműködési kötelezettség továbbra is fennmaradt, azonban az alávetési kötelezettség alóli kivételnek már a műtetet és műtétnek minősülő vizsgálati eljárást jelöli meg a törvény, és meghatározza, hogy a szakértői vizsgálatból okozott kárért külön jogszabály szerint kártalanításnak van helye.

A törvény továbbra is szabályozza az elmeállapot megfigyelését és a szabadlábban lévő terhelt esetében az elmeógyógyintézetbe utalás miatt bejelentett jogorvoslat halasztó hatályát.

A szakvélemény szabályozása annyiban változik, hogy nem említi a jogszabály önállóan a szakértői leletet, a szakértő feladata szakvélemény elkészítése, amelyet a hatóság rendelkezésének megfelelően szóban ad elő, vagy meghatározott határidőn belül írásban terjeszt elő.

A törvény a gyakorlati tapasztalatokat nevesítve több szakértő alkalmazása során előforduló eseteket önállóan szabályozza, meghatározza az együttes és az egyesített vélemény fogalmát. A szakértő a szakvéleményt továbbra is saját nevében adja, ha azonban több szakértő azonos szakágban azonos véleményre jut, a szakvéleményt közösen is előterjeszhetik, ebben az esetben beszélhetünk együttes véleményről. Ha több szakághoz tartozó szakkérdésben szükséges szakvéleményt adni, a szakértők véleményüket egyesíthetik, ez az egyesített szakvélemény. A gyakorlatban ilyen lehet például az igazságügyi elmeorvos szakértő és pszichológus szakértő egyesített véleménye, vagy például gázolással okozott sérülések esetén az gépjármű-közlekedésműszaki és közúti közlekedésbiztonsági műszaki szakértő és az orvosszakértő egyesített véleménye.

Ugyancsak a gyakorlati tapasztalatok alapján a törvény úgy rendelkezett, hogy a szakértőt a további eljárási cselekményekről csak akkor kell értesíteni, ha ezt az írásbeli szakvélemény előterjesztésével egyidejűleg kéri. Erre a szabályozásra azért volt szükség, mert a szakértőt megillette a kérdésés joga, így őt értesíteni kellett, ami a gyakorlatban feleslegesnek bizonyult. Amennyiben a szakértő meghallgatására szükség volt, továbbra is idézni kellett.

A szakértő meghallgatása előtti nyilatkoztatása a korábbi szabályozással azonos volt, tisztázni kellett a személyazonosságát, azt, hogy érdekelt vagy elfogult-e, az eseti szakértőt pedig figyelmeztetni kellett a hamis véleményadás következményére.

A szakvélemény hiányosságának tisztázására irányuló eljárás azonban változott. Elsődleges maradt az, hogy a szakértő köteles a hatóság felhívására szükséges felvilágosítást megadni, illetőleg szakvéleményét kiegészíteni. Megmaradt az is, hogy ha az eljáró szakértőtől kért felvilágosítás vagy a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre (vagy egyéb okból volt szükséges) más szakértőt kellett kirendelni. A szabályozás szerint ilyenkor azonban, ha a kijelölt vagy eseti szakértő járt el és újabb szakvélemény volt szükséges, elsősorban szakértői intézményt kellett kirendelni.

A törvény más szakértő kirendelésének kötelező eseteit is meghatározta azokban az esetekben is, ahol nem áll fenn a szakértői vélemény hiányossága.

Az egyik ilyen eset a kényszergyógykezelés kérdése: a terhelt, a törvényes képviselője, a házastársa vagy a védő kérelmére más szakértőt is ki kellett rendelni (77.§ (3) bekezdés).

A másik kötelező eset az volt, amikor a hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki és a vádlott vagy védő az idézés értesítése és a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül ugyanazon kérdésben kérte, ebben az esetben a bíróságnak más szakértőt kellett kirendelnie. Ez a kötelező eset azonban nem állt fenn akkor, ha az ügyben a bíróság is kirendelt szakértőt. A kötelezően kirendelendő szakértő intézménye helyettesítette a magánszakértői véleményt, a gyakorlatban a fegyverek egyenlőségének elvét volt hivatott érvényesíteni. Bár a törvény ezt külön nem emeli ki, gyakorlatban a vádlott és a védő, akik a nyomozás során kirendelt szakértő személyére nem lehettek hatással, a vádirat kézbesítését követően a saját érdekében a szakértő által vizsgált tény vonatkozásában név szerint megnevezett szakértő kirendelését kérték. A bíróság a gyakorlatban eldönthette, hogy kirendeli-e a vádlott vagy a védő által megjelölt szakértőt, vagy tulajdonképpen annak személyében nem bízva, vagy esetleg szélesebb körű szakértői bizonyítást szükségesnek tartva más szakértőt rendelt ki. Ez a szabályozás tehát továbbra sem biztosította a magánszakvélemény készítésének lehetőségét, a bíróságon múlt, hogy a vádlott vagy a védő által megjelölt szakértőt rendelte-e ki. A szakértő ebben az esetben is a bíróság által kirendelt szakértő, és nem a vádlott és védő által megbízott szakértő volt. A gyakorlatban természetesen előfordult a vádlott és védő által megbízott magánszakértő és az általa készített szakvélemény, ezt azonban az ítélkezési nem fogadta el szakértői véleménynek. A magánszakvélemény szerepe ezen szabályozás alapján lényegében arra korlátozódott, hogy mint a vádlott és a védő észrevételei alapot nyújtsanak a kirendelt szakértők

véleményének megkérdőjelezéséhez, és ezáltal elérhető legyen, hogy a bíróság a szakértő meghallgatását követően szakvélemény kiegészítést rendeljen el, vagy esetlegesen újabb elsősorban szakértői intézményt rendeljen ki.

A tolmácsra vonatkozó szabályozás változatlan maradt. A büntetőeljárás törvényéből ugyanakkor kimaradt az a szabály, hogy a szakértők díjazását az igazságügyi miniszter rendeletben állapítja meg, és mivel a szakértői díjazásról szóló rendelet már nem a Be. szakértőkre vonatkozó szabályai közé tartozott, ezért lehetőséget nyújtott arra az értelmezésre, mely szerint a tolmácsok szabadon, a szakértői díjazástól függetlenül állapíthatják meg díjukat.

A II.Be. önállóan szabályozza a szaktanácsadó intézményét. A szaktanácsadó megfelelő szakismerettel rendelkező személy, aki nem minősül szakértőnek és nem szakértőként jár el, őt a hatóság tagjaként kell kezelni. A hatóság a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és más eljárási cselekménynél vehette igénybe, ha a bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakértelem volt szükséges, illetőleg a hatóság valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kért.

A szaktanácsadó tevékenységi köre tehát elkülönül a szakértő tevékenységétől: a nyomozóhatóság továbbra sem volt elzárva attól, hogy már a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél vagy más eljárási cselekménynél kirendelt szakértőt vegyen igénybe, ebben az esetben azonban a szakértő kirendelésének már meg kellett történnie, és a szakértő kirendelése csak akkor volt helyénvaló, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez már az ő különleges szakértelme volt szükséges. A gyakorlatban azonban sokszor még nem lehetett megállapítani a szemle, a bizonyítási kísérlet és esetlegesen más eljárási cselekmény (például házkutatás) lefolytatásakor, hogy mi a bizonyítandó tény, illetőleg hogyan kell azt megállapítani vagy megítélni, de már a bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez is különleges szakértelem volt szükséges, ebben az esetben járt el a szaktanácsadó. A szaktanácsadó által felkutatott, összegyűjtött vagy rögzített bizonyítási eszközök később a szakértő vizsgálat tárgyát képezhették. Az is gyakori eset volt, hogy a hatóság valamely gyorsan foganatosított eljárási cselekménynél szakkérdésben felvilágosításra szorult (például egy házkutatás során talált növényültetvény esetében annak meghatározására, hogy kábítószernek minősülő indiai kender növényről van-e szó).

A szaktanácsadóra is vonatkoztak ugyanakkor a szakértő kizárására és a szakértői vizsgálat elvégzésével közvetlenül összefüggő jogokra és kötelezettségekre vonatkozó rendelkezések (irat és adatmegismerési jog, hatóság távollétében végezhető vizsgálat, a véleményadáshoz szükséges tárgyak megtekintése, megvizsgált személyhez és a tárgyak azonosításra kerülésével és őrzésével kapcsolatban jelen lévő személyhez kérdések feltétele).

A szemlére vonatkozó szabályozás lényegében változatlan maradt.

A harmadik büntetőeljárás törvény, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény egy, a jogtudomány által elért eredményeket hasznosító megfontolt, de több területen nehezen alkalmazható szabályozást tartalmazó részletes és korszerű eljárási törvény volt (a továbbiakban III. Be.).¹² A III. Be. a bizonyítás eszközeinek feltüntetésekor az önállóan kiemelt bizonyítási eszközök körét az 1973. évi I. törvényben meghatározott bővebb körhöz képest szűkítette a tanúvallomásra, a szakvéleményre, a tárgyi bizonyítási eszközre, az okiratra és a terhelt vallomására. A törvény a szabad bizonyítási rendszer szerint továbbra is lehetővé tette a bizonyítékok szabad felhasználását, ugyanakkor a szabályozás egy sajátos megközelítést is tartalmaz. A 78. § (1) bekezdése értelmében szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás, a törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét. Ez a szabályozás részben kötött bizonyítási rendszert hoz létre, és teret ad annak az értelmezésnek, hogy bizonyítási eszközként csak a törvényben meghatározott bizonyítási eszközök (tanúvallomás, szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása) használhatók fel, ugyanakkor bizonyítási eljárásaként szabadon felhasználható olyan eljárás, amely a törvényben nincs szabályozva. Ez utóbbi a gyakorlatban a poligráfós vizsgálat vagy a szagazonosítás körében felveti a bizonyítékként történő felhasználás lehetőségét. A szakvélemény ugyanakkor megmaradt, még szélesebb és részletesebb szabályozást kapott

¹² Az 1998. évi XIX. törvény hivatkozásai a legutolsó, 2018. január 1-től 2018. június 30-áig terjedő hatályos szövegállapot alapján lettek feltüntetve.

A szakértő alkalmazásának a feltétele változatlanul került át a II. Btk-ból, ugyanakkor a szakértő kötelező alkalmazásának köre kiegészült a kábítószerfüggőség, a személyazonosítás biológiai vizsgálattal történő elvégzése és az elhalt személy kihantolása során történő szakértő alkalmazásával.

A III.Be. a szakértői vizsgálatra törvényi határidőt szabott. A korábbi tapasztalatok alapján a büntetőeljárások jelentős elhúzódását a szakértői vizsgálatok késedelme okozta, ezért a törvény a szakvélemény előkészítésének határidejét hatvan napban határozza meg, amely csak a szakértő igazolási kérelmére és csak egy alkalommal legfeljebb harminc nappal volt meghosszabbítható (100. § (3) bekezdés).

A gyakorlati igények alapján a törvény beemelte azt a lehetőséget, hogy a szakértő sürgős részvizsgálatot kirendelő határozat nélkül is elvégezhesen az ügyész vagy a nyomozóhatóság szóbeli rendelkezése alapján, ha ez a szakvélemény elkészítéséhez szükséges. Ebben az esetben a szakértőt utólag ki kellett rendelni. Ha a szakértő kirendelésére nem kerül sor, a részvizsgálat eredményét önállóan nem lehetett felhasználni.

A III.Be. a szakértői intézményrendszer változásához igazodva rendelkezik a kirendelhető szakértőkről: már nem tünteti fel első helyen a szakértői intézményt, hanem választási lehetőséget ad a szakértői névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértők illetőleg szakvélemény adására feljogosított gazdasági társaság, szakértői intézmény vagy külön jogszabályban meghatározott állami szerv, intézmény vagy szervezet kirendelésére. A megváltozott társadalmi környezetben az igazságügyi szakértők nem csak egyéni vállalkozóként, szakértői névjegyzékbe bejegyzett igazságügyi szakértőként dolgoztak, hanem gazdasági társaság keretében. Ez esetben a szakértői gazdasági társaságot kellett kirendelni, ilyenkor értelemszerűen a gazdasági társaság vezetőjének kellett a ténylegesen eljáró szakértő személyét kijelölni és arról a kirendelő hatóságot tájékoztatni. A szakértői intézmény vagy szervezet esetében a korábbi szabályokkal egyező módon annak vezetője jelölte ki az eljáró szakértőt és erről tájékoztatta a kirendelőt. Külön jogszabály ugyanakkor meghatározhatta azokat a szakkérdéseket, amelyekben meghatározott intézmény vagy szakértői testület volt jogosult véleményt adni. A szakértői intézményrendszernek részre volt a szakértői testület, amelynek szerepe sokszor az egymással ütköző szakértői véleményekben meghatározott szakkérdések eldöntésében is megjelent.

Továbbra is rendszerint egy szakértőt kellett alkalmazni, de ha a vizsgálati eljárás szükségessé tette több szakértő is kirendelhető volt. A szabályozás a szakértői csoport azon esetét, amikor a kirendelő jelöli meg a szakértői csoport minden tagját és jelöli ki annak vezetőjét mellőzte, mivel ez lényegében a több szakértő együttes kirendelésének egyik esete.

A törvény továbbra is önállóan részletesen szabályozta a szakértő kizárási okait. A kizárási okok között lényegében az intézményrendszerben bekövetkezett változásokat vezeti át, emellett önálló kizárási okként jelöli meg a szaktanácsadóként történő részvételt. Mint továbbra is létező gyakorlati problémát, szabályozza, hogy nem minősül nyomozóhatóság eljárás tagjának és ezért nincs kizárva az a szakértő, aki a rá vonatkozó jogszabályok alapján nem a nyomozóhatóság állományában teljesít szolgálatot, tehát például a helyi rendőrkapitányság által nyomozott ügyben a rendőrfőkapitányság állományába tartozó személy szakértőként eljárhatott és szakvéleményt adhatott, amennyiben vele szemben más kizárási ok nem állt fenn.

A törvény újdonsága, hogy meghatározza a szakértő vizsgálati kötelezettségét. A törvény szerint a szakértő a vizsgálatot a tudomány állásának és a korszerű szakmai ismereteknek megfelelő eszközök, eljárások és módszerek felhasználásával köteles elvégezni. A szakértő már nem csak jogosult, de köteles is mindazokat az adatokat megismerni, amelyek a feladatának teljesítéséhez szükséges, e célból az ügy iratait megtekinteni, a szükséges eljárási cselekményeken jelen lenni és a terhelttől, a sértettől, a tanúktól és az eljárásba bevont többi szakértőtől felvilágosítást kérni. A szakértő vizsgálatához mindazokkal a jogokkal rendelkezik, amelyek a korábbi szabályozásokban megjelentek. Visszatért ugyanakkor az a szabályozás, hogy a kirendelő meghatározhatja azokat a vizsgálatokat, amelyeket a szakértőnek a kirendelő jelenlétében kell elvégezni, ennek garanciális okai vannak. A törvény szabályozza a szakértőnek a díjazására és készkiadásaira vonatkozó alapvető szabályokat. Rögzíti, hogy a szakértő a szakértői vizsgálatáért, a szakvélemény elkészítéséért, valamint az idézésre történő megjelenéséért díjazásra, továbbá az eljárásával felmerült és igazolt készkiadásának megtérítésére jogosult. A késedelmek miatt rögzíti a törvény, hogy harminc napon belül meg kell állapítani a szakértő díját és készkiadásának megtérítését, amely ellen önálló jogorvoslatnak van helye (105. § (6) bekezdés). A szakértői vizsgálat kiegészül azzal a garanciális szabállyal, hogy a megvizsgálandó személy testének sértetlenségét érintő szakértői vizsgálat csak a szakértő külön

rendelkezése alapján végezhető, ugyanakkor továbbra sem köteles a terhelt és a sértett a műtétnek vagy a műtétnek minősülő vizsgálati eljárásnak alávetni magát. A kirendelő külön rendelkezése alapján köteles a terhelt, a sértett és a szemletárgy birtokosa túrni, hogy a birtokában lévő dolgot a szakértő akár az állag sérelmével, vagy a dolog megsemmisülésével járó vizsgálatnak alávesse, a szakértői vizsgálattal okozott kárért azonban továbbra is kártalanításnak volt helye. A törvény a szakértői vizsgálat elősegítése érdekében lehetővé tette a terhelt, a sértett és a mentességgel nem rendelkező tanú elővezetését a szakértői vizsgálatra (106. § (3), (4) bekezdés). Az elmeállapot megfigyelésének szabályai kiegészültek azzal, hogy a szabadlábban lévő terhelt elmeállapotának megfigyelése során a személyes szabadsága csak az egészségügyről szóló törvényben meghatározottak szerint korlátozható, de ha a terhelt az elmeállapot megfigyelése alól kivonja magát, a pszichiátriai intézet erről haladéktalanul értesíti az elmeállapot megfigyelését elrendelő bíróságot.

A törvény a szakértői törvény szabályaira figyelemmel először határozta meg eljárásjogi törvényben a szakvélemény tartalmi elemeit. A 108. § (2) bekezdése értelmében a szakvélemény magában foglalta:

- a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó adatokat (lelet),
- a vizsgálat módszerének rövid ismertetését,
- a szakmai megállapítások összefoglalását (szakmai ténymegállapítás),
- a szakmai ténymegállapításból levont következtetéseket, ennek keretében a feltett kérdésekre adott válaszokat (vélemény).

A törvény további kellékként rögzíti, hogy az írásbeli szakvéleményt a szakértőnek alá kell írnia

A szabályozás lehetővé teszi, hogy a terhelt a tanú, illetve a sértett kérelmére a rá vonatkozó szakvélemény lelet részét zártan kezeljék, ilyen kérelmet a terhet védője és a tanú érdekében eljáró ügyvéd is előterjeszthet. Nagyon fontos bizonyítási szabály, hogy a törvény külön meghatározta, hogy a szakvélemény lelet részét képező, szakértő előtt tett nyilatkozat bizonyítási eszközként nem használható fel.

A szakvélemény hibájának orvoslására továbbra is a felvilágosítás adása, illetőleg a szakvélemény kiegészítése az elsődleges eszköz, a szakértőt ebből a célból meg lehet hallgatni. Ha ez nem vezetett eredményre (vagy egyéb okból szükséges volt) továbbra is más szakértőt kellett kirendelni, ez a korábbi szabályozástól eltérően nem feltétlenül szakértői intézmény kell, hogy legyen. A törvény önállóan nevesíti a szakértők együttes meghallgatását (125. §.)¹³: amennyiben a szakértők egymás jelenlétében való meghallgatásával nem tisztázható az eltérés, úgy újabb szakvélemény beszerzését kell elrendelni.

A III. Be. új alapokra helyezi a szakértő kirendelésével kapcsolatos védői jogokat: egyfelől rögzíti, hogy a terhelt és a védő már a nyomozás során indítványozhatja más szakértő kirendelését, másfelől viszont lehetővé teszi a terhelt és a védő által magánszakvélemény elkészíttetését és benyújtását. A szabályozás ez utóbbiban felemásra sikeredett, mert egyrészt korlátozás nélkül lehetővé teszi a terheltnek és a védőnek, hogy az általa kiválasztott gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület útján szakvéleményt készítsen és azt benyújtsa, ugyanakkor lehetővé teszi a bíróságnak és az ügyésznek, hogy a felkért személy szakértőként történő bevonását megtagadja. A terheltnek és a védőnek közölnie kellett, hogy szakvéleményt kíván készíttetni és benyújtani, ugyanakkor a megjelölt szakértő bevonásáról jogorvoslati jog nélkül a bíróság és az ügyész határozott. Ha a felkért személy bevonását megtagadta a bíróság, a felkért személy által készített vélemény - amelynek egyébként meg kellett felelnie a szakértői törvény alapján a szakvéleményre vonatkozó szabályoknak - csak az okiratra vonatkozó szabályok szerint volt felhasználható. A szabályozás azért is ellentmondásos, mert egyfelől az következik belőle, hogy a felkért szakértő csak e minőségének elismerése esetén végezhet önállóan szakértői vizsgálatot, ugyanakkor egyértelműen nem derül ki az, hogy a felkérni kívánt szakértő a bejelentését követően jogosult-e önállóan a szakértői vizsgálat elvégzésére, megilletik-e a törvényben felsorolt jogok; csak az általa készített szakvélemény elkészítését követően határoz a bíróság a magánszakértő szakértőként történő bevonásáról, így válik a vélemény szakértői véleménnyé, vagy már a bejelentést követően dönteni kell az ő bevonásának elfogadásáról vagy elutasításáról, és csak abban az esetben készíthet

¹³ Amennyiben az ugyanazon bizonyítandó tényre ugyanazon vizsgálati anyag alapul vételével készített újabb és a korábbi szakvélemény között az ügy eldöntése szempontjából lényeges szakkérdésben olyan eltérés volt, amely a szakértőktől kért felvilágosításra a szakvélemény kiegészítésével nem volt tisztázható, a szakértők együttes meghallgatására van lehetőség.

szakvéleményt, végezhet vizsgálatot, ha a bíróság vagy az ügyész a felkért személy bevonását engedélyezte. A gyakorlatban eltérő értelmezések alakultak ki ebben a kérdésben. Az általam ismert bírósági gyakorlat szerint a bejelentést követően kellett a bíróságnak döntenie a szakértőként való bevonásáról és csak ennek engedélyezése után került szakértői pozícióba az eljárásba, ezt követően végezhetett szakértői vizsgálatot, illették meg a kirendelt szakértővel azonos jogok és kötelezettségek, vehetett részt a másik szakértő vizsgálatán. Ezzel ellentétesen a védők sokszor azt a megoldást követték, hogy az általuk felkért szakértő hivatalos szakértői vizsgálat nélkül, a védő és a terhelt által rendelkezésre bocsátott iratok és adatok, esetleg a terhelt vizsgálata alapján készítette el a véleményt és ennek benyújtásával egyidejűleg kérte a terhelt és a védő az általuk felkért szakértő büntetőeljárásban szakértőként való bevonását.

Abban az esetben, ha ezt a bíróság engedélyezte, a szakértő jogosulttá vált a kirendelt szakértővel azonos körű iratmegismerésre, vizsgálat elvégzésre. Ha a bevonását a bíróság megtagadta, az elkészített vélemény okiratként volt felhasználható.

A szakértői kötelezettség megszegésének következményei a III.Be.-ban változatlanok maradtak, az intézményrendszer megváltozására figyelemmel a ténylegesen eljáró szakértő mulasztása esetén a szakvélemény előterjesztésének késlekedése vagy elmulasztása miatti rendbírságot már a kirendelt társasággal vagy szervezettel szemben vagy szakértői testülettel szemben kellett kiszabni.

A gyakorlati tapasztalatok alapján kiegészült a szabályozás azzal, hogy ha a szakértő mentességre hivatkozva tagadja meg a véleményadást, az ennek helyét nem adó határozat elleni jogorvoslat elbírálásáig nem kötelezhető közreműködésre.

A tolmácsra vonatkozó szabályozás tartalmilag azonos a törvényben a korábbi szabályozásokkal azzal a kiegészítéssel, hogy külön jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy vehető igénybe tolmácsként, ha ez nem lehetséges, kellő nyelvismerettel rendelkező más személy (eseti tolmács) is kirendelhető volt. A gyakorlatban a tolmács képzettségi feltételére vonatkozó

szabályozásnak igen kevesen tudtak megfelelni, lényegében a legtöbb esetben eseti tolmácsok jártak el¹⁴. A törvény egyértelműsíti, hogy a tolmácson a szakfordítót is értesíteni kell.

A szemlére vonatkozó szabályozás ismételten kiegészült azzal a korábban már ismert, az 1973. évi I. törvényből azonban hiányzó szabályozással, hogy a szemlénél, ha szükséges szakértőt is lehet alkalmazni. A kiegészítésre éppen amiatt volt szükség, mert a szaktanácsadó részvételére vonatkozó szabályok alapján bizonytalanná vált a gyakorlat, hogy a szemlénél a nyomozóhatóság igénybe vehet-e szakértőt. A törvény a gyakorlatban felmerült ezen igénynek ad helyet lényegében kiegészítve a sürgős részvizsgálatra vonatkozó szabályozást (100. § (2) bekezdés).

2. Nemzetközi kitekintés

2.1. A szakértői bizonyítással kapcsolatos nemzetközi egyezmények

A nagy nemzetközi egyezmények a szakértő alkalmazásával és a szakértői bizonyítással kapcsolatban csak, mint bizonyítási cselekménnyel foglalkoznak az eljárási jogsegélyek keretén belül.

A Magyarországon az 1994. évi XIX. törvénnyel kihirdetett, Strasbourg-ban 1959. április 20-án kelt, a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei is csak ilyen rendelkezéseket tartalmaznak. Az egyezmény 7. cikke értelmében a részes fél gondoskodik a megkereső féltől származó idézés és eljárási ügyiratok kézbesítéséről többek között a szakértő részére is. A 8-as cikk alapján, ha a szakértő nem tesz eleget az idézésnek, vele szemben nem lehet büntetést vagy kényszerítő eszközt a megkereső fél területén kívül alkalmazni. Az egyezmény a 9. és 10. cikkben rendelkezik a szakértőnek fizetendő, az ellátmányt is magában foglaló térítés és utazási költség megállapításáról és a költség előlegezéséről. A 12. cikk rendelkezik arról, hogy az idézésre megjelenő szakértő a megkereső fél igazságügyi hatóságai előtt nem vonható büntetőeljárás alá és személyes szabadsága semmilyen módon nem korlátozható, kivéve, ha miután volt lehetősége arra, hogy a megkereső fél területét elhagyja, ennek ellenére tovább maradt, vagy oda visszatért.

¹⁴ 7/1986. (VI. 26.) MM rendelet a szakfordító és tolmácsképesítés megszerzésének feltételeiről

Az emberi jogok és alapvető szabadság védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény csak az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága eljárásaiban résztvevő személyekre vonatkozó európai megállapodás hatályát rögzítő első cikkben említi a szakértőt. A hivatkozott jegyzőkönyv lényegében a megjelenés és a visszatérés szabadságát biztosítja.

Az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről szóló 2005. évi CXVI. törvény ugyancsak az eljárási jogsegély teljesítésének szempontjai alapján tartalmaz rendelkezéseket a szakértőről. Az egyezmény lehetővé teszi valamely tagállam területén tartózkodó személy szakértőkénti kihallgatását egy másik tagállam igazságügyi hatósága részéről videokonferencia útján (10. cikk). A szabályok rendelkeznek a költségek megtérítéséről, valamint arról, hogy saját nemzeti joguk kerüljön alkalmazásra meghallgatásukkor. Az egyezmény szakértők esetében telefon konferencia útján történő meghallgatást is lehetővé teszi, de csak abban az esetben, ha ahhoz a szakértő hozzájárul (11. cikk).

2.2. Az Európai Unió jogában megjelenő szabályok

Az Európai Unió a tagállamok bűnügyi együttműködésének keretein belül a szakértői intézményrendszer, a szakértői vizsgálatok kölcsönös elismerhetősége és a szakértői együttműködés területén igyekezett a tagállamokra ösztönző hatást kialakítani. Ennek meghatározó eleme volt az Igazságügyi Szakértői Intézetek Európai hálózata (European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI)). Az Európai Bizottság az ENFSI-nek monopolhelyzetet biztosított az európai szakértői tevékenységgel összefüggő feladatok terén.¹⁵

A következő lépésként az EU Tanácsa 2011-ben megszavazta az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről és ezzel együtt egy Európai Forenzikus Tudományos Térség létrehozásáról szóló

¹⁵ Nogel, 2018. 102. o.

elképzeléseit (EFSA 2020).¹⁶ Az Európai Unió Tanácsa Brüsszelben 2011. december 01-jén készült, 17537/11.számú a I/A. napirendi ponthoz készült feljegyzés tartalmazta a tanács következtetéseit az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelésről, és azon belül egy Európai Forenzikus Tudományos Térség létrehozásáról és a Forenzikus Tudomány Európai infrastruktúrájának fejlesztéséről szóló tervezetről. A tervezet hivatkozik a 2009/905/IB Tanácsi kerethatározatban megfogalmazott célra, amely szerint olyan korszerű, világszínvonalú forenzikus infrastruktúrát kell létrehozni az unió számára, amely alkalmas a különböző jogi és nem jogi elképzelésekkel összefüggő, határon átnyúló együttműködés támogatására, és egységesen magas minőségi színvonalat biztosít a forenzikus tudományokra.

Hivatkozik emellett a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009/65/IB. Tanácsi kerethatározatra, melynek célja annak biztosítása, hogy valamely tagállam akkreditált igazságügyi szakértői által végzett laboratóriumi tevékenységek eredményét a bűncselekmények megelőzéséért, felderítéséért és kivizsgálásáért felelős hatóságok egyenértékűnek ismerjék el. A kerethatározat ezért előírta, hogy egy nemzeti akkreditáló testület akkreditálja a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértőket, amennyiben azok megfelelnek az EN ISO/IEC 17025 szabványnak.

A Tanács ezen határozattervezetében felkéri a tagállamokat és a Bizottságot, hogy az Europollal, az EMFSI-vel és a tagállamok által e tekintetben megfelelőnek ítélt egyéb nemzetközi szervezetekkel 2013. június végéig terjesszenek elő egy részletes cselekvési tervet az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzelés végrehajtására vonatkozóan. Egyben felkéri a tagállamokat, hogy a szakértői infrastruktúra létrehozásával és fejlesztésével emeljék a szakértői tudomány színvonalát és gondoskodjanak arról, hogy az igazságügyi szakértők a legmagasabb színvonalon végezzék a munkájukat, biztosítva egyúttal a személyes adatok védelmére vonatkozó szabályok betartását is.

A határozattervezet mellékleteként került megfogalmazásra az „Európai Forenzikus Tudomány 2020” elképzelés. Az elképzelés többek között a tagállamok és a Bizottság közös törekvését és

¹⁶ Az Európai Unió Tanácsa 18498/11. Presse 491. PRCO 79.számú sajtóközleménye a Tanács 3135. üléséről, Brüsszel, 2012. december 13.

együttműködését képzeli el a szakértői intézetek és laboratóriumok akkreditációja, az igazságügyi szakértők képzettségére vonatkozó minimum követelmények, gyakorlati kézikönyvek kidolgozása, minőségi minimumkövetelmények alkalmazása, szakértői adatbázisok létrehozása, frissítése és használata területén, célja a forenzikus tudomány legújabb eredményének felhasználása a terrorizmus, a szervezett bűnözés és az egyéb bűnözői tevékenységek elleni küzdelemben, a szakértői ismeretterjesztés, különösen a bűnüldözés és igazságszolgáltatási személyzet megfelelő oktatása és képzése, valamint a szakértői infrastruktúra továbbfejlesztésének elősegítése.¹⁷

Az Európai Tanács 2016. június 13-án jóváhagyta következtetéseit és cselekvési tervét a további lépésekről. A dokumentum hat pontban foglalja össze a Bizottság és a tagállamok szerepét. Feladatként határozza meg a tudományosan megalapozott, bevált gyakorlatokat tartalmazó kézikönyvek elkészítését, a nyilvántartásokban szereplő szakértői vizsgálati adatok cseréjének ösztönzését, vizsgák és gyakorlatok szervezését, valamint a szakértői szakma ismertségének növelését és képzések bűnüldözési és igazságügyi szakértői közösségek számára történő megszervezését. További feladatként határozta meg a szakértők önkéntes akkreditációjának előmozdítását, valamint a szakértői vizsgálati adatok cseréjének ösztönzését és a minőség javítását.¹⁸

Az EMFSI 2017-ben elfogadott stratégiai terve az EFSA 2020 koncepcióval és az elfogadott cselekvési tervben rögzített feladatokkal összhangban további részletes feladatokat határozott meg, melyek kiterjedtek a kézikönyvek rendszeresítésére, az igazságügyi adatok cseréjének ösztönzésére, valamint a jártassági tesztek és továbbképzések összehangolására.¹⁹

A közös forenzikus tudományos térség kialakítása Magyarországon, mint az Európai Unió egyik tagállamában is feladat. Magyarországon az ezzel kapcsolatos szabályozás igyekezett megfelelni az elképzeléseknek, a 282/2007. (X. 26.) Kormány rendelet kizárólag állami szervezet hatalmazott fel bizonyos speciális forenzikus szakismeretekre támaszkodó szakterületen. A Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (NSZKK) először szerzett akkreditációt a bűnügyi célú vizsgálatok és a daktiloszkópia

¹⁷ Európai Unió Tanácsa Brüsszel, 2011. december 1. 17537/11.számú feljegyzése a I/A. napirendi ponthoz.

¹⁸ Nogel, 2018. 104-105. o.

¹⁹ Nogel, 2018. 107. o.

területén. Az erről szóló 16/2016. (V. 4.) BM rendelet kifejezetten a laboratóriumi tevékenységet végző igazságügyi szakértők akkreditálásáról szóló 2009. november 30-i, 2009/905/IB Tanácsi kerethatározatnak való megfelelést szolgálja.

2.3. Szakértői bizonyítás más államok büntetőeljárásaiban

A német büntetőeljárás törvény (német StPO) a bizonyítékok között nevesíti a szakértői bizonyítékot (*sachverständigenbeweis*) a tanúbizonyíték, az okirati bizonyíték és a szemle bizonyíték mellett. A szakértők esetében a törvény különbséget tesz szakértő és szakértő tanú között. A szakértő tanú különleges szakértelmet érintő kérdésekről tud tájékoztatást adni, de szakvélemény adására nem jogosult, ezért a magyar szabályok közül leginkább az eseti szakértő és a szaktanácsadó között helyezkedik el. A szakértő tanú minden esetben olyan ténytanú, aki speciális szakértelemmel rendelkezik (például a közlekedési baleset helyszínén véletlenszerűen jelen lévő orvos, aki az általa észlelt sérülésekről tesz vallomást).²⁰

Az osztrák büntetőeljárás törvény (osztrák StPO) ugyancsak rögzíti a főbb bizonyítékokat: a tanúkihallgatást, a terhelt kihallgatását, a szemlét, a bizonyítási kísérletet, a szakvéleményt és az egyéb sajátos bizonyítási eszközöket.

A szemle meghatározott tárgy vagy hely dokumentálására szolgál, az ügyészség erre akár szakértőt is felkérhet (osztrák StPO 149. §). Az eljárásban szakértőt akkor kell kirendelni, ha a hatóság nem rendelkezik az adott szakértelemmel (osztrák StPO 126. § (1) bek.). Bizonyos esetekben kötelező a szakértő kirendelése, például a terhelt elmeállapota vagy gyerekbántalmazás esetén.

A szakértő megállapításokat és véleményt tehet, a megállapítás lényegében megfelel a lelet fogalmának. A szakértő jogkérdéseket nem válaszolhat meg. Az osztrák szabályok szerint a nyomozásnál a rendőrség, bírósági eljárásban a bíróság rendeli ki a szakértőt, a szakértői listából történő kirendelés ellen a terhelt ellenvetéssel élhet, ilyenkor más szakértőt kell kirendelni. A magyar

²⁰ Bérczes, 2018. 22. o.

szabályozással azonos módon főszabály szerint egy szakértőt kell alkalmazni. A rendőrség szakértőnek nem minősülő kutatóintézeteket is alkalmazhat, ha ezek vizsgálati jelentése indokolja, szakértőt kell kirendelni, bizonyítékként a szakértő véleménye használható fel. A magyar szabályozással azonos módon a tolmácsot szakértőnek tekintik (osztrák StPO 56. §).

Magánszakvélemény készítésének joga megilleti a terheltet, aki azt a tárgyaláson előterjesztheti, ez azonban szakvéleménynek nem minősül.

A szakértőnek a véleményt a tárgyaláson szóban is elő kell terjesztenie. A szakvélemény hibáit más szakértő kirendelésével kell orvosolni.²¹

A terheltet a tárgyaláson megilleti az a jog, hogy az általa megjelölt, szakértelemmel rendelkező személyt, magánszakértőt alkalmazzon, aki helyette a kérdéseket felteszi. A magánszakértő a tárgyaló teremben a védő mellett ül és távollétében a tárgyalás nem tartható meg.²²

Jól látható, hogy az osztrák szabályozás a magánszakvéleményt lényegében a terhelt és a védő szakértő előadásának tekinti, a terhelt és a védő egyfajta speciális szakértelemmel rendelkező segítőjeként vesz részt az eljárásban, szakértői tevékenységet csak kirendelt szakértő végezhet.

A spanyol büntető perrendtartás ugyancsak bizonyítási eszközként szabályozza a terhelt vallomását, a tanúvallomást és a szembesítést, a szakvéleményt, valamint az okiratokat és a bírói szemlét. Szakértőként az ügyben azok járhatnak el, akik nem az eljárás résztvevői és a büntetőeljárás tárgyát képező tény tekintetében különleges szakértelemmel rendelkeznek.²³ A szakértő álláspontját a szakértői jelentésben rögzíti. Szakértőként az ügyben állami és magánszakértő is eljárhat. A szakértők véleményüket (jelentés) többen együtt is előterjesztik. A szakértőnek a jelentés elkészítésén túl meg kell jelennie a tárgyaláson és azt szóban elő kell adnia, ez alól kivétel, hogy ha a vád és védelem együttesen elfogadja azt. A tanúzási akadályok a szakértővel szemben is vizsgálандók.²⁴ Az eljárásban

²¹ Herke, 2016., 41-44. o.

²² Herke, 2016., 106. o.

²³ Herke, 2016., 44., 48. o.

²⁴ Herke, 2016., 48. o.

résztevők magánszakértőt is alkalmazhatnak, emellett, ha a szakértői jelentést nyilvános laboratóriumok készítik, azok a tárgyaláson okirati bizonyítékként felhasználhatók.²⁵

Sajátossága a spanyol büntetőeljárásnak, hogy a szakértőt az eljárás minden szakaszában a bíróságnak kell kirendelnie.²⁶

A francia büntetőeljárás kódex (CPP) által szabályozott büntetőeljárás a törvényes bizonyítékok szabad felhasználását engedi meg. A bizonyítás során kiemelt eljárási cselekmény a szakértői bizonyítás. A szakértői vizsgálat elkészítését a nyomozási bíró és a tárgyaló bíróság is elrendelheti. Általános szabály, hogy a bíró egyes szakértőt kinevez, akinek határidőben kell szakvéleményt készíteni, jelentést kell benyújtani és annak lépéseit is rögzítve következtetéseket levonni. A Semmítőszék hivatala által összeállított nemzeti listán szereplő vagy a fellebbviteli törvényszék listáján szereplő szakértők közül lehet választani, de kivételesen azon nem szereplő minősített személy is lehet szakértő. A tolmácsokat a bírói tanács elnöke jelöli ki hivatalból, alkalmazására vonatkozó eljárási szabályok a magyar szabályozáshoz hasonlóak.²⁷

Az olasz büntető perrendtartás (olasz CPP) bizonyítás szempontjából alapvetően az akkuzatórius elvre épül, a bizonyítási eszközöket az ügyészség és a védelem szerzi be, a bizonyítást a felek kérelmére végzik.²⁸ A bizonyítási rendszerben alapvetően a felsorolt bizonyítási eszközök szerepelnek, de atipikus bizonyítási eszközök felhasználását is lehetővé teszi az olasz eljárásjog. A bizonyítékok között találjuk a hivatalos szakvéleményt. Hivatalos szakértői vélemény alatt (olasz CPP 220. és azt követő cikkek) található a szakértői bizonyítás. A szakértőt a bíróság rendeli ki a felek kérelmére, hivatalból csak kivételes esetben kerülhet erre sor. A hivatalos szakértői vélemény az aktába kerül és közvetlenül megjelenik a határozatban.²⁹ Az olasz szabályozás engedi a magánszakértőt, ez egy olyan megfelelő szakértelemmel rendelkező személy, aki a felek felkérése alapján jár el. Magánszakértő (consulenza tecnica) csak akkor nevezhető meg, ha már egy hivatalos szakértőt kirendeltek, ha erre

²⁵ Herke, 2016., 48. o.

²⁶ Herke, 2016., 114. o.

²⁷ Herke, 2012., 29. és 35. o.

²⁸ Herke, 2012., 37. o.

²⁹ Herke, 2012., 41. o.

nem került sor, mindkét fél megnevezhet legfeljebb két magánszakértőt. Az olasz szabályozás hasonlít az előző magyar büntetőeljárás törvényben létrehozott magánszakértői pozícióhoz annyiban, hogy feladata a kirendelt szakértővel egyező, az ő tevékenységében részt vehet, a kirendelt szakértőnek javaslatokat tehet, álláspontját és észrevételeit előadhatja. A magánszakértő kereszkérdés alá is vonható, ez a kirendelt szakértővel szemben ez nem lehetséges.³⁰

Az Európa Tanács igazságszolgáltatás-hatékonyságát szolgáló Európai Bizottsága³¹ (CEPEJ) 2014-ben vizsgálta a szakértőkre vonatkozó szabályozást.³² A tanulmány alapján megállapítható, hogy az Európa Tanács vizsgált tagállamaiban a szakértők tevékenysége minden esetben az igazságszolgáltatás területén dolgozó bírót vagy esküdtszékot segíti az ítélete meghozatalában a speciális szakértelmük által.³³ A különleges szakismerettel rendelkező szakértőkre eltérő kifejezéseket használnak az érintett államok, és az általuk szolgáltatott bizonyítási eszköznek is több elnevezése (szakértői vélemény, szakértői következtetések, megállapítás, technikai vélemény) ismert, lényegében azonban a szakértői tevékenység és annak eredménye mindenhol hasonló.³⁴

Az angolszász jogrendszer eltérő felépítése miatt a szakértő tevékenysége az esküdtszék döntési tevékenységét segíti. Míg azonban az Egyesült Államok rendszerében bármelyik fél jogosult szakértőt állítani, és azt a bizonyítás anyagává tenni, a szakértői véleményt pedig az esküdtszék közvetlenül értékelheti, még úgy is, hogy a szakértőnek a büntetőjogi főkérdés eldöntésében is lehet véleménye; addig Angliában a hivatásos bíró szűrőjén keresztül kerül értékelésre a szakértői vélemény, az ő döntése alapján kerülhet be a bizonyítékok közé, és csak ezt követően értékelheti az esküdtszék. Angliában ebből kifolyólag a szakkérdésen túl az ügy főkérdésében véleményt nem nyilváníthat a szakértő.³⁵

³⁰ Herke, 2012., 41. o.

³¹ The European Commission for the Efficiency of Justice

³² Idézi Nogel Mónika: Nogel, 2018., 67. oldal

³³ Nogel, 2018. 67. o.

³⁴ Nogel, 2018. 68. o.

³⁵ Nogel, 2018. IM 68-70. o.

III. A szakértői tevékenységre vonatkozó szabályozás a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény és az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény alapján

1. A szakértői tevékenység szabályai

1.1. Az igazságügyi szakértői tevékenység szabályozása

Az igazságügyi szakértői tevékenység szabályozása duális rendszerben valósult meg a mai magyar jogban: egyfelől a valamennyi igazságügyi szakértői tevékenységre vonatkozó alapvető intézményi, eljárási, minőségbiztosítási szabályok, a vizsgálati követelményekre, a szakértői véleményekre és a kompetenciákra vonatkozó szabályok jelentik az igazságügyi szakértői tevékenység általános kereteit; másfelől viszont az adott igazságügyi területen végzett szakértői tevékenységet az érintett eljárási szabályok, a büntetőjog területén a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) szabályozza.

A szakértői szabályozás reformjának fő oka a szakértői véleményekkel szemben megnövekedett elvárások voltak, amelyek a 2010-es évek elejétől csúcsosodtak ki.³⁶ A szakértői reformot elősegítette az alapvető jogok biztosának 2014-ben megállapított az igazságügyi szakértői eljárásokkal kapcsolatos visszasságokkal összefüggő jelentése, valamint a Kúria elnökének 2014. március 14. napján létrehozott „A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban” tárgyú joggyakorlat elemző csoport véleménye jelentette, míg kormányzati oldalról a 2014. évi igazságügyi miniszteri munkaprogram volt, melynek központi elemeként jelent meg az „igazságügybe” vetett közbizalom erősítése.³⁷

Az elmúlt két évtized tapasztalatai miatt a szakértői tevékenységgel kapcsolatosan felmerült igények (különös tekintettel a minőségbiztosításra), az igazságügyi szakértői működéssel összefüggésben felmerült aggályok és a szakértői kamarai rendszer működésével kapcsolatban felmerült problémák alkalmasak voltak az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megrendülésére, olyan mértékben, hogy ez magának az új szakértői törvénynek, az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX.

³⁶ Nógel 2018. 108.o.

³⁷ Nógel 2018. 109.o.

törvénynek (a továbbiakban: Szaktv.) a preambulumba is bekerült.³⁸ A törvény szabályozta az igazságügyi szakértői tevékenységet, a szakértővé válás folyamatát, beleértve a névjegyzékbe kerüléssel és a szakértőjelöltekkel kapcsolatos kérdéseket, a szakértés intézményrendszerét, az igazságügyi szakértőkre, az eseti szakértőkre, a szakértői gazdasági társaságokra, a szakértői intézményekre, a szakértői intézetekre, a szakértői testületekre, valamint a külön jogszabályban szakvélemény adására feljogosított szervezetekre vonatkozó szabályokat, a szakértő tevékenységében közreműködő személyekkel (szakkonzultáns és a segédszemélyzet) kapcsolatos szabályokat, valamint a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara működésére vonatkozó rendelkezéseket. A törvény külön figyelmet fordít a szakértői vizsgálat és a szakvélemény garanciális szabályaira, valamint megpróbál egy olyan visszajelzési és minőségbiztosítási rendszert is létrehozni, amely a szakértői tevékenység egységes magas színvonalát biztosíthatja. A Szaktv. megpróbálja a magánszakvélemény intézményéhez kötődő kritikus és negatív véleményeket orvosolni annak átfogó szabályozásával.

Az új Be. továbbra is önállóan szabályozza a büntetőeljárásban speciális szakismeretet érintő kérdések megválaszolásával járó bizonyítási tevékenységet, és az ezt végző eljárási szereplők tevékenységét. Az új törvény a speciális szakismeret alkalmazására feljogosított személyek körét továbbra is a szakértőben és a szaktanácsadóban határozza meg, a szaktanácsadó alkalmazását lehetővé teszi már az adatszerzés során, továbbá az ügyész által a vádemelést követően.

Az új Be. jelentős újdonsága, hogy a Szaktv. rendelkezéseivel összhangban lehetővé teszi a megbízás alapján készült szakvéleménynek (a magánszakvéleménynek) a kirendelés alapján készült szakvéleménnyel azonos értékelését abban az esetben, ha a büntetőeljárás törvényben írt speciális többletfeltételek fennállnak. A jogalkotó a magánszakvéleménnyel kapcsolatosan annak okiratként történő értékelése helyett egyértelművé teszi, hogy amennyiben a magánszakértő alkalmazásának helye van és az általa készített szakvélemény megfelel a szakmai követelményeknek, úgy az szakvéleményként, a magánszakértő előadása pedig a szakértő előadásaként veendő figyelembe; amennyiben nem felel meg ennek, úgy kizárólag a benyújtó fél előadásának tekinthető.

³⁸ Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény, hivatkozások esetén a 2020. január 1-jétől hatályos szövegállapot szerint.

Megteremti az új törvény a szaktanácsadó tanúként történő kihallgatását valamennyi olyan cselekménnyel kapcsolatban, amelyen szaktanácsadóként közreműködött. Újdonsága a törvénynek a műszeres vallomásellenőrzés (poligráfós vizsgálat) szabályozása és felsorolása a bizonyítási eljárások között, ezzel megteremtve azt a lehetőséget, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye bizonyítékként felhasználható legyen, korábban ezt a Legfelsőbb Bíróság és a Kúria gyakorlata kizárta. A poligráfós vizsgálatot végző személyt szaktanácsadónak kell tekinteni, aki a vizsgálat szakmai szabályairól tanúként kihallgatható.

1.2. Az igazságügyi szakértői tevékenység és a véleményadás alapvető szabályai

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény a szakértőkre vonatkozóan alapvetően a korábbi, a III. („rég”) Be. szabályozásával azonos tartalmú szabályozást tartalmaz.

Lényegi eltérés található

- a magánszakértői tevékenység és a magánszakvélemény szabályozásában,
- részletesebb a szabályozás a szaktanácsadó alkalmazásával és jogi helyzetével kapcsolatosan,
- megjelenik a kor kihívásainak megfelelő szabályozás, mint a szakértő telekommunikációs eszköz útján történő meghallgatása és a szakértő elektronikus kapcsolattartása,
- a szakértő és a szaktanácsadó jogi helyzetét az egyéb érdekelt fogalma alatt helyezi el,
- új bizonyítási eszközként a műszeres vallomás ellenőrzést is szabályozza, elismerve az ezzel kapcsolatos eljárás és megállapítás különös szakértelmet igénylő voltát. (Megjegyzendő, hogy a szagazonosítás ugyanakkor továbbra sem szerepel nevesítve a bizonyítási eljárások között, annak ellenére, hogy a jogalkotónak azt is meg kellene válaszolnia, hogy a szagazonosítást végző személy szaktanácsadónak tekinthető, vagy pedig valami féle kriminalisztikai szakértői tevékenységet végez).

A törvényben erőteljesebben jelenik meg a szaktanácsadó. A szaktanácsadó a szakértővel együtt egyéb érdekeltnek minősül, közreműködését már a büntetőeljárás megelőző adatszerzéskor kifejtheti, feladata nem csak a bizonyítási eszközök felderítéséhez, felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez szükséges szakismeret biztosítása, hanem kiterjesztve a korábbi alkalmazási körét, a vádemelés után az ügyészségnek a bizonyítási indítvány megtétele érdekében is

nyújthat segítséget. A törvény kiterjesztve a szaktanácsadó jogkörét, lehetővé teszi, hogy az ügyészség vagy a nyomozó hatóság külön rendelkezésére a személy testének sérthetlenségét érintő cselekményt is elvégezzen.³⁹

Annak ellenére, hogy a szaktanácsadó a szakértővel azonos módon, speciális szakismeretével járul hozzá a büntetőügyben eljáró nyomozó hatóság és az ügyészség döntésének elősegítéséhez, eljárásbeli pozíciója alapján ugyancsak egyéb érdekeltnek tekintendő, szerepe mégis lényegesen más, mint a szakértőé. A szaktanácsadó nem készít szakvéleményt, az ő közreműködésének tényét, módját és tartalmát (ideértve a szakértelem alapján adott közlését is) az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyvben vagy feljegyzésben kell rögzíteni. A szaktanácsadó nem szakértőként hallgatandó meg, hanem tanúként és kizárólag a közreműködésével végzett eljárási cselekményre, szakértő tanú tehát a közreműködéssel végzett eljárási cselekményen túl nem lesz, őt meglévő szakismerete alapján sem lehet egyéb körülményre tanúként kihallgatni. A szaktanácsadó kizárási szabályait nem önállóan határozza meg a törvény, mint a szakértőknél, hanem az ügyész és a nyomozó hatóság tagjának kizárására utal vissza.

Az új Be. továbbra is a szabályozott szabad bizonyítási rendszer elemének tekinti a szakértői tevékenységet, a szakvélemény bizonyítási eszköz. A szakértő alkalmazási köre változatlan, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, ebben az esetben kerülhet sor kirendelésére. A szakértő főszabály szerint kirendelés alapján jár el és ad szakvéleményt, a törvény ugyanakkor a később részletezendő módon lehetőséget ad megbízás alapján történő eljárásra (magánszakértő). A korábbi tapasztalatok alapján megmarad ez a szabályozás, mely szerint sürgős részvizsgálat szüksége esetén kirendelő határozat nélkül a nyomozati szakban szóbeli rendelkezés alapján is elvégezhető, ugyanakkor a szakértőt a haladéktalan szükség megszűntével ki kell rendelni.

A szakértői intézményrendszer a Szaktv. által kialakított rendszerhez igazodik, szakértőként szakértő intézmény, szakértői intézet, szakértői testület, szakértő gazdasági társaság, bejegyzett igazságügyi szakértő, illetőleg külön jogszabályban szakvélemény adására feljogosított állami szervek,

³⁹ A Be. 270. §.

intézmények és intézetek adhatnak, ugyanakkor továbbra is lehetőség van megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő alkalmazására. A Be. nem mondja külön ki, de abból következően, hogy szabályozza több szakértő eljárásának jogosultságát, továbbra is fő szabály az egy szakértő alkalmazása. A szakértői szervezet kirendelése esetén továbbra is annak vezetője jelöli ki az eljáró szakértőt, és arról értesíti a kirendelőt, a kirendelőnek pedig továbbra is tájékoztatási kötelezettsége van az eljáró szakértő személyéről. A szakvélemény elkészítésének határidejét továbbra is tartalmazza a törvény, az új szabályozási koncepciónak megfelelően ezúttal hónapokban meghatározva (Kettő hónap, egy alkalommal kérelemmel legfeljebb egy hónappal meghosszabbítható).

A szakértővel szembeni kizárási okok továbbra is önállóan, a szakértőnél nyertek meghatározást, és ugyancsak szabályozásra kerültek a szakértő jelenléti, közreműködési, véleményadási kötelezettségének megszegése esetén alkalmazható szankciók, amely a szakértő véleményének előterjesztésével kapcsolatos késlekedésre is kiterjed. A törvény továbbra is tartalmazza a nyomozó hatósággal hivatásos szolgálati viszonyban álló személy szakértőként történő alkalmazásának lehetőségét abban az esetben, ha nem a nyomozó hatóság állományában teljesít szolgálatot. A szakértőkre továbbra is értelemszerűen alkalmazni rendeli a tanúvallomás tételének akadályaival kapcsolatos szabályozást. A szakértői vizsgálat szabályozása annyiban változott, amennyiben változott a magánszakértésre vonatkozó szabályozás, erre figyelemmel nem kerülhet sor arra, hogy a kirendelt szakértő és magánszakértő együtt végezzen vizsgálatot és ezzel kapcsolatos kölcsönös értesítési kötelezettségük sincs. A terhelt, tanú, sértett szakértői vizsgálatra kötelezettsége (a műtétnek és műtétnek minősülő vizsgálati eljárásnak minősülő módszerek kivételével), a szakértői vizsgálat tűrésére vonatkozó kötelezettség, a szakértői vizsgálattal okozott kár megtérítésére vonatkozó kötelezettség, a megsemmisüléssel vagy megváltozással kapcsolatos rögzítési kötelezettség szabályai változatlanul maradtak, és továbbra is joga a kirendelőnek a jelenletében elvégzendő vizsgálatok meghatározása. A büntetőeljárás törvényből ugyanakkor az átfogó ágazati szabályozásra figyelemmel kikerült az együttes és egyesített szakvélemény definiálása.

A magánszakértői véleményre külön szabályok vonatkoznak, az új szabályozás alapján a magánszakértő a megbízó által rendelkezésre bocsátott anyagok alapján, az érintett személy önkéntes vizsgálata alapján készíti el a szakvéleményét, melynek előadásáról egyébként az őt

megbízó terhelt, illetve védő dönt. (Ennek oka nyilvánvalóan az önvádra kötelezés tilalma, hiszen hiába megbízás keretében készíti el magánszakvéleményét az igazságügyi szakértő, a szakértői törvény alapján annak tartalmában nem utasítható, ezért a terhelő szakvélemény is készülhet). A törvénynek megfelelő magánszakvélemény szakvélemény, a feltételeknek nem megfelelő pedig már nem okirat. A korábbi szabályozáshoz képest az okirat feltételeinek megfelelő magánszakértői vélemény „lényegében átminősül észrevétellé, vagyis nem bizonyítási eszközzé, ugyanakkor nem oldja meg annak a dilemmáját, hogy az észrevétel valójában különleges szakértelmet tartalmaz, és ennek megfelelő értékelésére szükség van. A szakvéleményt valóban annak kell értékelnie, aki más által került a különleges szakértelem birtokába, a bíróság különleges szakértelme valóban hiányzik, azonban a szakvélemény értékelése kapcsán a kompetenciahiány állítása már kifejezetten ellentmond annak a törvénynek, amely úgy rendelkezik, hogy minden nemű bizonyítási eszköz értékelésére rendelt döntenők az eljárás folytatója, végső soron a bíró.”⁴⁰ Az észrevételben tehát olyan különleges szakértelem fogalmazódik meg, melynek igazolására vagy cáfolására ugyancsak különleges szakértelmet kell igénybe venni, ez az észrevétel pedig ilyen esetben újabb szakértői bizonyítást (korábbi szakértő meghallgatását, szakvéleménye kiegészítését, vagy új szakértő kirendelését) igényli.

A törvény, fontos követelményként továbbra is meghatározza, hogy bizonyítékként nem használható fel a vizsgálat személynek a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra és az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó közlése. Gyakran előfordul, különösen elmeorvos-szakértő vagy pszichológus szakértő által készített vélemény lelet részében, hogy a vizsgált személy olyan közléseket tesz, amely az ügy tárgyát képező büntetőjogi főkérdések eldöntése szempontjából jelentőséggel bírnának, ennek felhasználását azonban a törvény kifejezetten tilalmazza.

Az új Be. elsősorban a Szaktv. magasabb minőségi követelményeihez igazodva külön megjelöli a szakvélemény fogyatékoságaként a szakvélemény jogszabályban írt kötelező tartalmi elemeinek hiányát. Ezen túlmenően a szakvélemény hiányosságait a korábbi szabályozásokkal azonosan szabályozza, a szakvélemény hibáinak orvoslására a felvilágosításadás vagy a szakvélemény

⁴⁰ Idzigné,2018. 180. o.

kiegészítése, illetve, ha ez nem vezetett eredményre, új szakértő kirendelése szolgálja. Ha több szakértő ugyanazon vizsgálati anyag alapján ugyanazon tényre készített szakvéleménye között olyan lényeges eltérés van, amely a döntés szempontjából meghatározó, elsősorban továbbra is a szakértők együttes meghallgatásával kell a hiányosságot orvosolni, ha ez nem lehetséges, harmadik szakértőt kell kirendelni, akinek feladata nem újabb szakvélemény adása, hanem annak eldöntése, hogy a két szakvélemény közötti ellentmondásnak mi az oka és ezt hogyan lehet megszüntetni. Amennyiben a benyújtott magánszakvélemény szakvéleménynek minősül, azt ugyanilyen módon kell vizsgálni. Ha magánszakvélemény kiegészítésére, felvilágosítás adására, vagy párhuzamos meghallgatásra kell, hogy sor kerüljön, úgy abban az esetben erre megbízást kell adni, ha ilyen nincs, ki kell rendelni, a benyújtott magánszakvélemény vizsgálata körében a magánszakértőnek kirendelés nélkül is válaszolnia kell.

A törvény egyértelműsíti, hogy a szakértőnek a szakértői vizsgálatért és a szakvélemény elkészítéséért, valamint a megjelenéséért jár juttatás, amely díj és költség együttes megállapítását jelenti. A törvény a díjjegyzék benyújtásától számított egy hónapon belül határozza meg a szakértő díjának megállapítási kötelezettségét.

A szakértő díja és költsége bűnügyi költség, amelyet kirendelt szakértő esetén a kirendelő, magánszakértő esetén a megbízó előlegez.

A törvény továbbra is lehetővé teszi szemle lefolytatásánál szakértő alkalmazását, valamint a tolmácsra vonatkozóan is a korábbiakkal egyező szabályozást tartalmaz. Mivel az új Be. sem tartalmazza azt, hogy a szakértők díjazására vonatkozó szabályokat az igazságügyi miniszter rendeletben állapítja meg, azért a tolmácsok továbbra is önállóan állapítják meg díjigényüket. A szakfordító továbbra is tolmácsnak minősül.

A szakértő a vizsgálat lefolytatásához és a szakvélemény elkészítéséhez szükséges valamennyi információt továbbra is jogosult megszerezni, jelenléti joga van és vizsgálatának lefolytatásával, meghallgatásával kapcsolatosan kérdezési joga van. A szakértő a szakvéleményét szóban vagy írásban terjeszti elő, a tárgyaláson, ha szükséges, a szakértőt meg kell hallgatni, ennek körében tisztázni kell személyazonosságát, vizsgálni kell, hogy kizárásának nincs-e helye, ezt követően a tanúkihallgatásra

vonatkozó rendelkezések alkalmazásával kell kihallgatni. Az új szabályozás szerint az állandó igazságügyi szakértőt is figyelmeztetni kell, de nem esküjére, hanem a hamis szakvélemény adásának következményeire.

Amennyiben a szakértő meghallgatása nem szükséges, az írásbeli szakvélemény lényegét kell ismertetni, vagy azt felolvasni. Ha ez szükséges, ennek alapján a szakértőt a tárgyalásra meg kell idézni, ha a szakvélemény hibáját kell orvosolni, vagy az érintettek a szakértőhöz kérdést kívánnak feltenni.

A Be. arra figyelemmel, hogy a Büntető törvénykönyv bizonyos bűncselekmények esetében 12. életévét betöltött, de 14. életévét még nem be nem töltött személyek büntetőjogi felelősségre vonását is lehetővé teszi, szabályozza, hogy ilyen esetben a büntetőeljáráásban szereplő fiatalok érettségének vagy értelmi fejlettségének szakértői vizsgálatát is el lehet rendelni. (Ez a gyakorlatban minden esetben meg szokott történni, annak ellenére, hogy a belátási képesség megítélése nem szakkérdés, hanem az ügyben eljáró bíróság döntési jogkörébe tartozik.)

Az igazságügyi szakértői tevékenység és szakvéleményadás alapvető szabályait a Szaktv. tartalmazza. A Szaktv. meghatározása szerint az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményeinek megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását.⁴¹ Igazságügyi szakértői tevékenységet természetes személy és szervezet is végezhet. Természetes személyként végzi a szakértői tevékenységét az igazságügyi szakértő és az eseti szakértő, amennyiben természetes személy, míg szakértői szervezetnek tekinthető a szakértői gazdasági társaság, az igazságügyi szakértői intézmény és igazságügyi szakértői intézet, az igazságügyi szakértői testület és a külön jogszabályban feljogosított állami szervei intézmény, intézet és szervezet, valamint a külön törvény szerinti Teljesítésigazolási Szakértői Szerv.

⁴¹ Szaktv. 3. § (1) bekezdés

Eseti szakértő akkor vehető igénybe, ha megfelelő szakértelemmel rendelkezik, és az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő, vagy a bejegyzett igazságügyi szakértők egyike sem tud eleget tenni a kirendelésnek, illetve olyan szakterületről van szó, amely tekintetében a miniszter rendeletében nem határoz meg szakterületet (kompetenciát). Továbbra is a Kormányrendelet joga, hogy meghatározza azokat a szakértőket, amelyek egyes szakterületen kizárólagosan jogosultak szakvélemény adására, illetve, hogy meghatározza azokat a szakkérdéseket, amelyben kizárólag meghatározott szakértő járhat el.

Igazságügyi szakértői tevékenység végzését csak a névjegyzékben, meghatározott szakterületre történő felvétel útján engedélyezi a törvény, annak a természetes személynek, aki a követelményeknek megfelel és vele szemben kizáró ok nem áll fenn. Az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásának feltételeit, a szakértők szakterületének besorolását és az egyes szakterülethez kapcsolódó képesítési feltételeket az igazságügyi miniszter rendeletben határozza meg. Az igazságügyi szakértő a névjegyzékbe vételét követően esküt tesz. Az igazságügyi szakértőknek jogi ismeretekből vizsgát kell tenniük, és kötelesek a kamara vagy a miniszter által szervezett szakmai továbbképzésen részt venni. A törvény előírja az igazságügyi szakértő munkájának értékelését, abban az esetben, ha ezt a szakértő maga kéri, vagy a névjegyzéket vezető hatóság ezt kezdeményezi. A Szaktv. részletesen meghatározza⁴² szakértő jogait és kötelezettségeit. Az egységes minőségbiztosítást szolgálja a szakértő kirendelésének és a szakvéleménynek részletes szabályozása⁴³. Ezzel összefüggésben kiemelendő az a szabály, ami szerint a szakértő a szakvélemény szakmai megállapításával összefüggésben nem utasítható⁴⁴. Ez összefüggésben áll a szakértői tevékenység céljával.

A Szaktv. a kirendelő hatóság kötelezettségévé teszi, hogy a szakértő vizsgálatának alapjául szolgáló tényeket a névjegyzéket vezető hatóságnak bejelentse (például a szakvélemény minőségi hibás, jelentős késedelembe esett a szakértő, magánszakvélemény vonatkozásában utasítást fogadott el vagy annak elkészítése jogszabályba ütközik).

⁴² Az 5. fejezet 19. pontjában

⁴³ Szaktv. 5. fejezet 20. és 21. pont

⁴⁴ Szaktv. 47. § (1) bekezdése

A minőségbiztosítási feladat ellátása érdekében a Szaktv. kötelezővé teszi a kirendelő hatóságnak, hogy a szakértő részére küldje meg az ügyben hozott érdemi jogerős vagy véglegessé vált döntés egy kiadmányát.

A törvény részletesen szabályozza az igazságügyi szakértői kamara működésével kapcsolatos rendelkezéseket, valamint meghatározza az igazságügyi szakértői névjegyzék és nyilvántartás tartalmát és a kamara által a szakértőjelöltekről vezetett nyilvántartás tartalmát.

1.3. A szakértői kompetencia

Igazságügyi szakértői tevékenység csak „különleges szakértelem” birtokában végezhető. Ennek biztosítására az alábbiak szolgálnak:

- Szakértői tevékenységet csak a névjegyzékben, meghatározott szakterületre felvett a természetes személy végezhet, aki a követelményeknek megfelel és vele szemben kizáró ok nem áll fenn.
- Gazdasági társaság csak bejegyzett igazságügyi szakértő természetes személyen keresztül végezhet szakértő tevékenységet annak bejegyzett szakterületén.
- Az szakértők szakterületének besorolását és az egyes szakterülethez kapcsolódó képesítési feltételeket az igazságügyi miniszter rendeletben határozza meg.
- Azokat a szervezetet, amelyek meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan járhatnak el és kizárólag adhatnak szakvéleményt, a 282/2007.(X.26.) Kormányrendelet határozza meg. E körben megállapítható, hogy jelenleg a szakértői tevékenységet alapvetően összefogó központi szakértői intézmény a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (NSZKK), emellett a gyakorlatban orvosi, biológiai, toxikológiai szakértői vizsgálatok, ismeretlen lőfegyverekkel kapcsolatos azonosítási vizsgálatok, sugárzó anyaggal és sugárártalommal kapcsolatos szakkérdések, valamint bankjegy, pénzérme, készpénzhelyettesítő fizetési eszköz és pénzforgalommal kapcsolatos szakkérdésekre, biztonsági okmányok vizsgálatára, ujjnyom-tenyérynym vizsgálatára és kábítószer vizsgálatára határoz meg kizárólagos szakértői szervezeteket. Emellett szabályoz egyéb olyan területeket, ahol a szakvélemény adására általánosan, illetve országos hatáskörrel jogosultak szakértői szervezetek.

- A szakértői testületek szabályozottan működnek. Jelenleg szakértői testületként az Agrárgazdasági Igazságügyi, az Állategészségügyi, az Egészségügyi Területen Működő, a Műszaki és a Pénz- és Tőkepiaci igazságügyi szakértői testület működik.⁴⁵
- Szakértői akkreditáció az Európai Unió ismertetett szabályozása és programja keretében.
- Eseti szakértő akkor vehető igénybe, ha megfelelő szakértelemmel rendelkezik, és az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő, vagy a bejegyzett igazságügyi szakértők egyike sem tud eleget tenni a kirendelésnek, illetve olyan szakterületről van szó, amely tekintetében a miniszter rendeletében nem határoz meg szakterületet (kompetenciát).

1.4. A szakvélemény

A szakvélemény részei:

- a lelet,
- a vizsgálat módszerének rövid ismertetése,
- a szakmai ténymegállapítások,
- a szakértő véleménye,
- ha az ügyben korábban vizsgálat lefolytatására került sor és a kirendelés erre kiterjed, a korábbi vizsgálatra vonatkozó adatok és megállapítások értékelése,
- (amennyiben van hatályos) a módszertani levélre történő utalást, illetve az abban foglaltaktól eltérés indokait,
- annak megjelölését, hogy mely szakterületen jogosult szakvéleményt adni, illetve, hogy eseti szakértőként jár el,
- annak feltüntetését, hogy szakkonzultánst, szakértőt vagy segédszemélyzetet vett igénybe és azt, hogy ezek a személyek milyen módon működtek közre.

⁴⁵ Az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007.(VI.22.) IRM rendelet.

A törvény a büntető eljárásjogi jogtudomány megállapításaival egyezően rögzíti, hogy szakvéleményben jogkérdésben nem lehet állást foglalni, ez alól kivételt tesz jogszabály eltérő rendelkezése esetén.⁴⁶

A Szaktv. rendelkezik arról, hogy a szakértő szakvéleményét papír alapon vagy elektronikus úton terjesztheti elő. A Be. vonatkozó szabályai szerint ha a szakértő köteles az elektronikus kapcsolattartásra, úgy ennek megfelelően kell előterjeszteni; ha nem köteles, választhatja, és ez esetben a továbbiakban elektronikus úton kell a kapcsolatot tartani (ezt egyébként a névjegyzékben fel kell tüntetni); ha pedig elektronikus kapcsolattartásra nem kötelezett és azt nem is vállalja, szakvéleményét papír alapon nyújthatja be, de ez esetben a kirendelő kötelezheti őt a szakvélemény elektronikus formában, adathordozón történő benyújtására, ha ennek elektronikus úton történő kiadására a kirendelő köteles.

2. A magánszakértői vélemény szabályai

2.1. Hivatalos és magánszakértő: A magánszakvélemény intézményeinek okai és kritikája

Magánszakértői véleményről akkor beszélhetünk, ha a szakértő megbízás alapján ad szakvéleményt.

⁴⁷

A szakértői tevékenység szabályozásának története és nemzetközi kitekintés alapján megállapíthatjuk, hogy a büntetőeljárásokban speciális szakértelme miatt alkalmazott szakértők bevonására alapvetően és szinte kizárólagosan az ügyben eljáró szervek döntése alapján kerülhet sor. Az igazságügyi szakértő az ügyben vizsgálatot csak kirendelés alapján végez és a kirendelés alapján eljáró szakértő készít szakvéleményt. Arra figyelemmel azonban, hogy a szakértői bizonyítás a tudományos műszaki fejlődés előrehaladtával mind jelentősebb bizonyítási erővel bír, és ezen okból a szakvélemény számos esetben a többi bizonyítási eszközt megelőző perdöntő bizonyítási eszközzé válik, egyre nagyobb jelentősége van a szakértő kiválasztásának és munkája felügyeletének. A

⁴⁶ A gyakorlatban számviteli kérdésekben vagy adójogi kérdésekben véleményt nyilvánító szakértő lényegében egy speciális tudással rendelkező jogi szakértő, ezen minőséget azonban a Bünvádi perrendtartástól eltérően a Be. nem ismeri el.

⁴⁷ Szaktv. 52. § (1) bekezdés.

büntetőeljárás a közjog szabályai által felügyelt terület, a büntetőeljárás jogviszony egyes alanyainak jogai és kötelezettségei eltérőek. A modern büntetőeljárás rendszerek általában három részből állnak, az elkövetett bűncselekmény és annak elkövetőjének felderítése és vizsgálata, az összegyűjtött bizonyítékok vádra való alkalmasságának vizsgálata, majd a vádat követően a büntetőjogi felelősség kérdésében történő döntésre irányuló bírósági eljárás. A magyar büntetőeljárás jog jó ideje a felderítési és vizsgálati szakaszt a nyomozati szakaszban összevonva szabályozza az ügyészség által végzett vádelőkészítési szakasszal, erre az időszakokra az ügyben eljáró hatóságok, az ügyész és a nyomozó hatóság jogainak túlsúlya a jellemző a bűncselekménnyel gyanúsítható személy, a terhelt és védője jogaival szemben. A bizonyítási eszközök beszerzése, a bizonyítékok összegyűjtése, megvizsgálása, a bizonyítási eljárások lefolytatása lényegében már a nyomozati szakban megtörténnek, mert a vádemelés megalapozásához igen magas szintű bizonyítottság szükséges a gyakorlatban. Ez azt jelenti, hogy a szakértői vizsgálat elvégzésére és a szakvélemény elkészítésére az esetek túlnyomó részében már nyomozási szakban sor kerül, ebben az esetben azonban a szakértő személyének a kiválasztása, a szakértőnek felteendő kérdések meghatározása, a szakértő tevékenységének kontrollálása, és nem mellesleg a szakértő díjazása az ügyben eljáró hatóság jogkörébe tartozik, nemcsak a magyar eljárási jogban, de általában az európai büntetőeljárásokban is. A vádemelést követően fő szabály szerint ugyancsak a bíróság kirendelése alapján jár el a szakértő, ebben a szakaszban már az ügyészség is ügyfél, mint a vádlott és védője, ez azonban inkább csak az ügyészség jogait korlátozza, a terheltnek és a védőnek a szakértői bizonyítás terén bírói kirendelés esetén sok többlet jogot nem biztosít.

Ez alól kivétel az angolszász jogrendszerek amerikai változata szerinti büntetőeljárás, ahol lényegében valamennyi fél jogosult szakértőt állítani és azt a bizonyítási eljárásban bevezetni, (ez az angol eljárásban a hivatásos bíró szűrőjén megy keresztül).

A természetes jogfejlődés eredménye, hogy a bizonyítás során a terhelt és az őt képviselő védő is kíván szakértelmet igénylő kérdésekben bizonyítást folytatni és a terhelt javára szakértői vizsgálat eredményeként szakvéleményt készíttetni vagy azt felhasználni.

A magánszakvélemény célja az, hogy a terhelt és a védő saját kérdéseinek megválaszolására a saját szempontjai vizsgálatára olyan módon vehessen igénybe szakértőt, hogy sem a kérdések feltevését, sem azok tartalmát az ügyben eljáró nyomozó hatóság, ügyész, illetve bíróság ne korlátozhassa.

A terheltnek és a védőnek a szakértői bizonyításban való részvételére a következő elméleti lehetőségei vannak:

- indítványozhat szakértői bizonyítást,
- meghatározhatja a szakértőnek felteendő kérdéseket,
- meghatározhatja a szakértő személyét,
- az ügybe már bevont szakértőnek kérdéseket tehet fel szakvélemény elkészítése érdekében,
- a már elkészült szakvéleményre észrevételt tehet, indítványt tehet, felvilágosítás adásra, kiegészítésre, vagy a szakértő meghallgatására,
- a szakértő meghallgatása során kérdéseket tehet fel,
- eldöntheti az általa adott megbízás alapján készült szakvélemény felhasználását.

A magyar büntetőeljárásjogi kódexek változásait áttekintve megállapíthatjuk, hogy lényegében a magánszakértő tekintetében a Bünvádi perrendtartástól elindulva az új Be. lényegében ugyanoda jutott, törvényi feltételek fennállása esetén a terhelt és a védő az általa meghatározott személlyel készíttethet szakvéleményt, és ez a kirendelt szakértő véleményével azonos módon figyelembe veendő szakvéleménynek számít.

A magánszakértői vélemény létezésének oka tehát a büntetőeljárás alanyi pozícióiban rejlő aránytalanság, mellyel a jog a hatóság bizonyítási jogosultságait kívánja ellensúlyozni.

A magánszakvéleménnyel szemben felhozható legjelentősebb érv az, hogy míg a hatóság, az ügyész és a bíróság objektív és pártatlan eljárásra kötelezett, semmilyen érdekeltsége nincs abban, hogy milyen tartalmú szakvélemény szülessen és az hogyan döntse el a büntetőjogi főkérdéseket, ebből kifolyólag sem a szakértő személyében, sem a szakértő vizsgálati módszerének megválasztásában és a vizsgálat eredményeként adott szakvélemény tartalmában sem érdekelt (ideális esetben), addig a terheltet és a védőt kifejezetten meghatározott cél vezérli: a vádlott

védelmének ellátása. Ebben a körben érdekelt a szakvélemény tartalmában, így a szakértő kiválasztásában, vizsgálati módszerekben, a szakvélemény eredményében, melyeket a személyes kapcsolattal és adott esetben az egyedileg meghatározott díjazással is kifejezhet. Az új szakértői törvény létrehozásának egyik oka többek között a magánszakvélemények szakmai hitelességével kapcsolatosan felmerülő kételyek.⁴⁸ Ez a korábbi szabályozásban is megjelent, az akkor hatályos Be. alapján „a szakértő kirendelése hatósági monopólium⁴⁹ ... A felek által felkért szakértői véleménye azonban formai „fogyatékosága” miatt csak amolyan kvázi szakvélemény, felhasználására az okirattal kapcsolatos szabályok az irányadók.”⁵⁰ Ez a gyakorlatban azt feltételeztette, hogy megbízás alapján a szakértő nem a tudomány és a műszaki fejlődés rá vonatkozó legmagasabb szintje szerint, a szakmai szabályokat betartva pártatlanul ad szakvéleményt. Ez a feltételezés nyilvánvalóan nonszensz, ezt olyan módon oldotta meg a jogalkotás, hogy a Szaktv. önállóan, garanciákkal körül bástyázva szabályozza a magánszakértést, erre figyelemmel a Be. - ugyan szigorú feltételek fennállása esetén - lehetővé teszi a megbízás alapján készített szakvélemény szakvéleményként történő értékelését.

2.2. A magánszakértő alkalmazásának feltételei

Szakértő szakvélemény adására a terhelt és a védő által megbízható, ha az jogszabályba nem ütközik. Amennyiben a megbízás jogszabályba ütközik, a szakértő azt köteles megtagadni. A szakértő ilyen megbízást nem fogadhat el, ha az a hatóságtól származó feladatainak ellátását akadályozza vagy azzal összeférhetetlen.⁵¹

A terhelt és a védő magánszakértői vélemény elkészítésére ilyen feltételek mellett akkor adhat megbízást:

⁴⁸ Ilyennek tekinthető a Rezesova-ügyben részt vevő igazságügyi-műszaki szakértőkkel kapcsolatos bizonyítás, amelyben a másodfokú bíróság egymás után kizárta a védelem által felkért két igazságügyi szakértőt.

⁴⁹ Balla Péter ügyfélegyenlőség, szabad bizonyítás. Anomáliák a szakértői bizonyításban, Magyar Jog 1992/2. 98.o., idézi Bakonyi, 2018., 7.o.

⁵⁰ Bakonyi, 2018. 7.o.

⁵¹ Szaktv. 52. § (1) (4) (6) bekezdés.

- ha indítványozta szakértő kirendelését, de azt a bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság elutasította, vagy annak helyt adott ugyan, de nem az indítványban megjelölt szakértőt rendelte ki.
- amennyiben az adott tény szakértő általi megállapítására vagy megítélésére már készült korábbi szakvélemény, erre a tényre magánszakértői vélemény akkor készíttethető, ha a korábbi szakértő kirendelését a terhelt és a védő indítványozta, de nem az általuk megjelölt szakértőt rendelték ki.⁵²

2.3. A magánszakértői vélemény elkészítésének, a szakértői vizsgálatnak eltérő szabályozása

A magánszakértői véleményt a kirendelés alapján készített szakvélemény elkészítésére vonatkozó szabályok szerint kell elkészíteni. A Szaktv. azt mondja, hogy magánszakértői vélemény elkészítésére a vonatkozó törvényi rendelkezéseit a magánszakértői véleményről szóló alcímben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni, ugyanakkor az alcím nem eltéréseket, hanem speciális szabályokat tartalmaz.

Arra figyelemmel, hogy a magánszakértői vélemény egyik legnagyobb eltérése a kirendelés alapján készült szakvéleményhez képest a terhelt és a védő érdekeltsége, a törvény meghatározza, hogy a szakértőt a magánszakvélemény szakmai tartalmával összefüggésben megbízója a megbízási szerződésre vonatkozó szabályoktól eltérően nem utasíthatja. A szakértő a magánszakértői vélemény elkészítése során is a tevékenységére irányadó szakmai szabályok betartásával, a megbízó érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni, és szakvéleményét a feltárt tények tárgyilagos értékelésével kell kialakítania.

A szakértői törvény a magánszakértői vélemény elkészítése során is titoktartási kötelezettséget ír elő, és rendelkezik arról, hogy személyes adatokat csak az érintett személy előzetes írásbeli hozzájárulásával jogosult kezelni.

⁵² Be. 190. §

Amennyiben a terhelt és a védő magánszakértőt kíván alkalmazni, nyolc napon belül köteles tájékoztatni a kirendelésre jogosult hatóságot a magánszakértői véleménnyel kapcsolatos megbízásról, illetőleg az abban bekövetkezett változásról.

Pergazdaságossági okokból a Be. kizárja, hogy ugyanazon szakkérdésre a terhelt és a védő egy magánszakértői véleménynél több véleményt készíttessen.

Mivel a szakértő magánszakértői vélemény készítésénél megbízás alapján jár el, díját és költségeit értelemszerűen a megbízó előlegezi. A magánszakértő díja és költsége, amennyiben szabályos eljárás következtében az szakvéleményként elfogadható, büntügyi költségnek számít, melynek a viseléséről az általános szabályok szerint kell határozni.

A magánszakértő kizárólag a megbízó által rendelkezésére bocsátott adatok, iratok és tárgyak vizsgálata alapján ad szakvéleményt, személy megvizsgálására csak az érintett hozzájárulásával jogosult.

A magánszakértő eljárása nem késleltetheti a kirendelt szakértő vizsgálatát aránytalan módon.

2.4. A magánszakértői vélemény felhasználása

A magánszakértői vélemény előterjesztéséről, illetve előadásáról a terhelt, illetve a védő dönt. Az önvádra kötelezés tilalmának elve miatt a terhelt és a védő értelemszerűen nem köteles arra, hogy a megbízás alapján született, a terhelt terhére szóló bizonyítékot szolgáltató magánszakértői véleményt a bizonyítási eljárás részévé tegye. Ugyanakkor nyilvánvalóan határozott elképzelést kelt az ügyben eljáró hatóság, illetve a bíróság tagjaiban az, ha a terhelt és a védő bejelenti, hogy magánszakértői vélemény elkészítésére adott megbízást, majd az így elkészült magánszakértői véleményt nem nyújtják be.

2.5. A szabálytalan magánszakértői vélemény eljárásjogi természete, felhasználhatósága, bizonyító ereje

Ha az írásban előterjesztett, illetve szóban előadott magánszakértői vélemény alapjául szolgáló megbízás megfelel a büntetőeljárás törvény rendelkezéseinek, és maga a szakértői vélemény megfelel a Szaktv. rendelkezéseinek, az szakvéleménynek minősül. Amennyiben szakvéleménynek minősül, azt az ügyben készített más szakértői véleménnyel össze kell vetni, az érintett szakértők közös meghallgatására kell sort keríteni, illetve a továbbiakban szakvéleményként kell értékelni.

Abban az esetben, ha a magánszakértői vélemény valamely okból nem szabályos, az új büntetőeljárás törvény rendelkezése alapján semmilyen bizonyítási eszköznek nem lehet tekinteni, az kizárólag a terhelt, illetve a védő észrevételének minősül. A magánszakértő tanúként sem hallgatható ki ebben a kérdésben, a készített magánszakvélemény okiratnak sem minősül.

Ennek okai a következők lehetnek:

- magánszakértő megbízásának a Be.-ben írt feltételei nem állnak fenn,
- a magánszakértői vélemény nem felel meg a Be. és a Szaktv. által meghatározott követelményeknek,
- a megbízás elfogadása jogszabályba ütközik,
- bebizonyosodik, hogy a megbízott szakértő utasítást fogadott el a megbízójától vagy szakvéleménye nem pártatlan és azt nem a szakmai szabályok szerint készítette el.

A már előterjesztett, illetve előadott szakvéleményt a terhelt és a védő nem vonhatja vissza, amennyiben az megfelel a törvény rendelkezéseinek, szakvéleményként értékelendő.

Ha a magánszakértői vélemény bizonyítási eszközként nem fogadható el, a készítésével kapcsolatos költséget az előlegező viseli.

2.6. Az „irányított” magánszakvélemény: okai, leleplezése, következményei

Irányított magánszakvéleményről akkor beszélhetünk, ha a szakértő a szakvélemény szakmai tartalmával összefüggően megbízójától utasítást fogad el és ezért a szakértői véleményét nem a szakmai szabályok betartásával, nem pártatlanul eljárva készíti el, szakvéleményében a feltárt tények

tárgyilagos értékelésétől eltér és mindezt az érdekelt személyek, különösen a megbízója érdekeinek megfelelően alakítja.

Annak ellenére, hogy a Szaktv. és a Be. egyértelműen szabályozza, hogy megbízás esetén is azonos szakmai elvek alapján és tartalommal kell elkészíteni a szakértői véleményt, a terhelt és a védő érdekeltsége okán igen nagy a kísértés arra, hogy irányított tartalmú szakvéleményt készíttessenek. Az irányított szakvélemény elkészítésének azonban nagy a veszélye, az új szakértői törvény alapján a névjegyzéket vezető hatóság részére jelzési kötelezettséggel kell élni, három jelzés esetén pedig kamarai vizsgálatra kerül sor. A megbízó érdekeinek megfelelő, szakmaiatlan véleményt adó szakértő a szakterületen gyorsan ismertté válik, a szakértői közösségből kirekesztik. Miért állhat fenn ennek a veszélye mégis? Az ok általában anyagi természetű, a magánszakértő megbízási díját és költségeit a megbízó előlegezi, emellett a megbízás alapján lényegesen nagyobb díjat állapíthat meg és nagyobb jövedelemre tehet szert a szakértő, ez pedig minél nagyobb az anyagi honorárium, annál nagyobb kísértést jelent. Tóth Mihály professzor említ egy gyakorlati példát, melyben az ország egyik legjobb vámszakértőjeként emlegetett személy, mint a VPOP osztályvezetője kirendelt vámszakértőként ugyanabban a kérdésben teljesen ellentétes véleményt adott, mint később már munkahelyéről kilépve a vádlott által megbízott és fizetett szakértőként.⁵³

3. A pszichológiai szakértői tevékenység és szakvélemény külön szabályai, szakmai gyakorlata

A jogalkalmazás során igénybe vett számos „különleges szakértelem” egyike az igazságügyi pszichológia. A pszichológiát úgy lehet meghatározni, mint a viselkedés és a mentális folyamatok tudományos tanulmányozását.⁵⁴ A pszichológia a lelki folyamatokkal, jelenségekkel foglalkozó tudomány, ami magában foglalja mind az egészséges, mind a kóros lelki működések széles skáláját az érzékeléstől a személyiségfejlődésen át a kóros lelki jelenségek törvényszerűségeinek feltárásáig. A jog és a pszichológia viszonya napjainkban távolról sem egyértelmű, sem az elmélet sem a gyakorlat vonatkozásában. Elméletileg a jogpszichológia ma már képes meghatározni önmagát és azokat a kereteket, amelyek között hatékonyan tud működni. A gyakorlat részéről pedig egyre nagyobb igény

⁵³ Bakonyi, 2018. 14.o.

⁵⁴ Atkinson - Atkinson - Smith - Bem, 1993., 17. oldal

fogalmazódik meg e tudomány eredményei és módszerei iránt.⁵⁵ A pszichológus szakértő más attitűddel közelít a vizsgált személyhez, mint a nyomozó, vagy akár a bíró, hiszen a pszichológus nem elsősorban a bűncselekményre, annak körülményeire kíváncsi, hanem a személyiség minél pontosabb megismerése a célja.⁵⁶

3.1. A pszichológus szakértői kompetencia

A pszichológus szakértő szakemberi minőségében kerül be a jogalkalmazási folyamatba. Így jelen lehet, mint igazságügyi szakértő (alapvető célja az igazságszolgáltatás segítése szakkérdések eldöntése), vagy szaktanácsadó (például: poligráfós vizsgálat), vagy tanú, mint kezelő pszichoterapeuta (alapvető célja a segítség, gyógyítás, vagy nála tárul fel egy abusus). Fontos hangsúlyozni, hogy az igazságügyi pszichológus szakértőnek a hatóság, a bíróság által feltett kérdéseket kell megválaszolni és nem feladata az általa megvizsgált személy kezelése, gyógyítása, terápia folytatása. A szakértőnek feltett kérdések főként az érintettek pszichés státuszának, esetleges betegségeinek pszichés zavarainak megállapítására vonatkoznak, de előfordulnak jövőre utaló kérdések is. Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenysége a különböző eljárások során tartalmában, irányában igen eltérő lehet. Ez magában hordozza azt is, hogy a szakértőnek más és más a kompetenciája attól függően, hogy aktuálisan milyen eljárásban, milyen minőségben és milyen megbízás révén működik közre.

A pszichológus szakértő éplélektani jelenségekkel foglalkozik, így önálló szakvélemény elkészítésére jogosult minden olyan kérdésben, melynek megválaszolásához kizárólag lélektani ismeretek szükségesek. Ez egyben azt is jelenti, hogy a megbízásban a neki feltett kompetencia-idegen kérdésekre nem kell és nem is szabad válaszolnia. Egyéb kérdésekben az adott szakterület szakértőjével működik közre.⁵⁷ Fontos hangsúlyozni, hogy a pszichológus szakértő tevékenysége nem terjedhet ki a beszámíthatóság, a pszichoaktív szer függőségének a kérdéskörére, mert ez az igazságügyi elmeorvos-szakértő kompetenciájába tartozik.⁵⁸ A büntetőeljárások során gyakran fordul

⁵⁵ Elek, 2007. Ph.D értekezés 243.o.

⁵⁶ Orosházi - Német - Faragó, 2000., 109. oldal

⁵⁷ 20. számú módszertani levél

⁵⁸ Komóczy, 2004.,100-101. oldal

elő, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők közreműködőként vesznek részt elsősorban a tesztek felvétele és kiértékelése révén az igazságügyi pszichiáter szakértő mellett. A pszichiáterek a pszichiátriai diagnózis pontosításához, az ún. differenciál diagnosztikához, a személyiségkép pontos megrajzolásához szokták igénybe venni a pszichológusok speciális ismereteit.⁵⁹

A pszichológus szakértő nem állapíthat meg kóros elmeállapotot, azonban segítséget nyújthat az orvosszakértőnek a kóros elmeállapotok, illetve súlyos személyiségzavarok véleményezése során. Amennyiben pedig a pszichológus szakértő az általa elvégzett vizsgálatok alapján olyan pszichopatológiai ismérveket valószínűsít, melyek kóros elmeállapotra utalnak, köteles erre a szakvéleményében a kirendelő figyelmét felhívni és elmeorvos-szakértő kirendelését javasolni.⁶⁰

A szakértői munka mindig a kérdésfeltevésben szereplő információ megszerzésére, a vizsgálati feladat elvégzésére irányul, amit egy adott személy, vagy személyek vizsgálatba vonásával lehet csak elérni.⁶¹

A szakértő a szakvéleményét kirendelés vagy megbízás alapján készíti, ami vonatkozhat egyes személyekre és csoportok, vagy társulások egyedeire is. Általánosan érvényes szabály, hogy vizsgálat során egyidejűleg több módszert szükséges használni. Az adott kérdésfeltevésnek megfelelő vizsgáló eljárások kiválasztása a szakértő kompetenciája. A viselkedés megfigyelése, a kikérdezés (explorációs technika) nélkülözhetetlen része a szakértői vizsgálatnak. A kikérdezés azt a cél szolgálja, hogy a megbízásban szereplő kérdésekre a szakértő választ tudjon adni, így ezen adatok révén kapcsolódik a vélemény a perbeli adatok konkrét formáihoz.

3.2. A pszichológus szakértői tevékenység folytatásának feltételei

Az igazságügyi pszichológus szakértő egy olyan igazságügyi szakértő, aki rendelkezik a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia megnevezésű szakterület képesítési követelményeinek megfelelő szakképzettséggel.

⁵⁹ Fekete-Grád, 2012., 325. oldal

⁶⁰ Orosházi - Német - Faragó, 2000., 23. oldal

⁶¹ 20. számú módszertani levél

Az igazságügyi pszichológus az a szakpszichológus, aki a Magyar Igazságügyi Kamra tagja, szakértői igazolvánnyal rendelkezik és az igazságügyi pszichológia definíciójában meghatározott elméleti és gyakorlati ismereteknek birtoklása révén speciális tevékenységet végez:

1. megbízás⁶² folytán,
2. a megbízó (az igazságszolgáltatás) számára felhasználható formában,
3. titoktartás mellett, ami alól csak a jogszolgáltatás keretében kap felmentést.⁶³

Igazságügyi szakértőként az a pszichológus járhat el, aki rendelkezik a megfelelő képzettséggel és gyakorlattal és akit az Igazságügyi Minisztérium ennek igazolását követően az igazságügyi szakértők névjegyzékébe felvesz. Az igazságügyi pszichológus szakértők egy része az igazságügyi orvosszakértői intézeteken belül végzi munkáját, mások kórházakban vagy magánpszichológusként dolgoznak, de közöttük nincs különbség, mivel a szakértők e minőségükben a kirendelő hatóságok megkeresései alapján hivatalból járnak el.

3.3. A pszichológus szakértői tevékenység szakmai szabályai (a 10. és 20. számú módszertani levél)

Az igazságügyi pszichológus szakértők munkáját alapvetően meghatározzák a tevékenységre vonatkozó szakmai-etikai szabályok, továbbá tartalmi vonatkozásban az Igazságügyi Orvosok Szakmai Kollégiumának állásfoglalásai. A pszichológus szakértők munkáját a szakmai etikai szabályok mellett jelentősen befolyásolják az e témakörben kiadott módszertani levelek. A szakértői módszertani levél kibocsátásnak célja a szakértői tevékenység egységes és magas színvonalú ellátásának biztosítása,⁶⁴ hasonló funkciót tölt be, mint a jogalkalmazás tekintetében a jogegységi határozat.

Az igazságügyi pszichológus szakértők működési körét érintően két módszertani levéllel kell foglalkozni: a korábbi Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú módszertani levelével, melyet felváltott az ugyanezen tevékenységet érintő 20. számú módszertani levél. Ezen módszertani levelek hatályukat veszítették, az Intézet is megszűnt 2015. szeptember 15-vel, azonban ezen módszertani

⁶² Helyesen: kirendelés és megbízás

⁶³ 20. számú módszertani levél

⁶⁴ 2005. évi XLVII. törvény 30/A. § (1) bekezdés

levelekben megfogalmazott szakmai iránymutatások mai is gyakorlati szabályként és iránymutatásként használatosak.

A 10. számú módszertani levél pontosan meghatározza az igazságügyi pszichológus szakértő működési körét, és pontosan meghatározza azt, hogy mikor járhat el önálló pszichológus szakértőként, mikor kell igazságügyi orvos-, és elmeszakértővel együttműködni, mikor jár el szaktanácsadóként és mikor nem illetékes nyilatkozni.

A módszertani levél ezen túlmenően általános szakmai szempontok meghatározásával iránymutatást ad a szakértői vélemény tartalmára vonatkozóan. Így meghatározza azt, hogy a kirendelt hatóságokkal milyen kapcsolatban kell lenni, véleménye megfogalmazásának melyek az irányadó és célszerű szempontjai. A módszertani levél külön kiemeli azt is, hogy a szakértő akkor jár el helyesen, ha a szavahihetőségre vonatkozó kérdést visszautasítja, hiszen a válasz informatív értéke az adott ügy szempontjából mindig labilis, hiszen a szavahihető ember is hazudhat és a pseudológiára hajlamos is mondhat igazat.

A módszertani levél a továbbiakban részletezi, hogy az igazságügyi pszichológus szakértői véleménynek milyen szerkezetűnek kell lennie, és az egyes pontok mit tartalmazzanak. Ezen kívül kitér a hatósági eljárások leggyakoribb esetcsoportjaira, az általában alkalmazott módszerekre. Ezeknél megfigyelhető, hogy hangsúlyos szerepet kapnak a gyermekeket érintő vizsgálatok. Vezető helyet foglal el a hazai gyakorlatban a Rorschach vizsgálat, amely nagyon sok információt szolgáltat a bírói gyakorlat számára jelentős kérdésekben.

A 10. számú módszertani levelet váltotta fel a 20. számú módszertani levél, mely már részletesebben és pontosabban határozza meg az igazságügyi pszichológus tevékenységét, kompetenciáját, pszichodiagnosztikai munkájának jellemzőit büntető eljárásban, a polgári perekben és közigazgatási ügyekben. A módszertani levél a szakértői vélemény szerkezetét is tovább részletezi, a vizsgálatok tekintetében pedig részletesen felsorolja, hogy mely vizsgálati módszert kell alkalmazni a személyes vizsgálatnál, teljesítményvizsgálatnál, műszeres vizsgálatoknál. Ezen túlmenően tíz pontba szedve részletezi a szakértő kompetenciát, a megbízásban szereplő kérdések alapján.

A módszertani levél III/1. pontja tartalmazza az igazságügyi pszichológus szakértő büntető eljárásban követendő feladatait és iránymutatásait. A büntetőperek folyamatában a szakértésre gyakran a pszichiáter szakértővel együtt kerül sor. A vizsgálat időpontja szerint a megbízás történhet nyomozati szakban és tárgyalási szakban is. A szakértő feladatait a bűncselekmények besorolása szerint határozza meg. Eszerint:

- szexuális bűncselekmények: ezen belül a sértett-tanú és az elkövető tekintetében is külön szempontokat határoz meg,
- gyermek és ifjúság elleni büntett, a veszélyeztetés: itt a teljes környezeti adatokra helyezi a hangsúlyt és rendkívül fontos ezen vizsgálatoknál a személyiség-illetve az intelligencia vizsgálat elvégzése és a kikérdezés módszere.
- külön fel nem sorolt bűncselekmények: a kirendelés a bírósági szakban keletkezik és az esetek nagyobb részében már a pszichiátriai vizsgálat megtörtént.

A polgári perek tekintetében a leggyakoribbak a gyermekelhelyezési perek, ahol a vizsgálat célja a nevelési alkalmasság és a gyermek érzelmi kötődésének megállapítása. A módszertani levél részletesen foglalkozik a gyermek vizsgálatával, annak speciális jellegére tekintettel. A polgári perek ügycsoporton belül a módszertani levél a biztosítási, illetve nem vagyoni kártérítési igények szakértői vizsgálatát is taglalja, valamint III/4. pontban a közlekedés pszichológiai kérdések szakértői vizsgálatát is említi, a sort a fegyverviselési engedélyezés szakértői vizsgálata zárja.

IV. Pszichológiai szakértői vélemény közlekedési ügyekben

1. Közlekedépszichológiai kérdések szakértői vizsgálata

Jelenleg kizárólag az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. számú - nem hatályos - módszertani levele az, amely szakmai iránymutatást ad a pszichológus szakértőnek közlekedési ügyekben.

A módszertani levél III/4. pontja szerint: „A közlekedési magatartás komplex pszichológiai folyamatok eredménye, amelyben érzékszervi-motorikus, kognitív, képességi és személyiség funkciók egyaránt szerepet kapnak. A vizsgálattal megbízott pszichológus-szakértő a feltett kérdések nyomán dönti el, hogy a komplex pszichológiai folyamatok milyen körének vizsgálata elégséges, illetve szükséges a

válaszadáshoz. Az érzékszervi-motorikus, illetve képességi funkciók vizsgálata műszeres eljárások felhasználását igényelheti, ilyenkor a PÁV (közlekedési pályaalakalmasságot vizsgáló intézet) közreműködését kell kérni. Kognitív és személyiség problémák feltárása esetén a szakértő tematikus explorációval, intelligencia-, mentális részképességet vizsgáló tesztekkel - a kérdésfeltevésben szereplő problémákhoz érvényesség szerint választva - és személyiség vizsgálati módszerek alkalmazásával jár el. A vizsgálat adatainak feldolgozásakor és értékelésüknél a klinikai gyakorlatban alkalmazott eljárásokat követi. Közlekedési bűncselekmény esetén a szakértő azonos módon jár el.”⁶⁵

A fentiek tükrében megállapíthatjuk, hogy a módszertani levélben történő szabályozás, iránymutatás a PÁV-ra helyezi a hangsúlyt és az eljárás hasonlóságára történő utalással említi a közlekedési bűncselekményekben történő alkalmazását.

2. A szakértő alkalmazásának esetei

Közlekedési ügyekben szakértőként elsősorban a Közlekedési Alakalmassági és Vizsgaközpont Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság (KAV) van kirendelve. Gyakori hiba, hogy a pályaalakalmassági vizsgálatok és a szakértői tevékenységek gyakran keverednek. PÁV vizsgálat esetében az eljáró hatóság - közigazgatási ügyben - a járművezető rendkívüli pályaalakalmassági vizsgálatát kezdeményezi akkor, ha a járművezető a közúti közlekedés szabályainak megszegésével halállal, tömegszerencsétlenséggel járó balesetet okozott.

Ezzel szemben igazságügyi pszichológus szakértő kirendelésére közlekedési bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásban kerül sor, ahol általában az a főkérdés, hogy az egyén alkalmas-e arra, hogy a közúti közlekedésben részt vegyen, vagy a jövőben várható-e alkalmassá válása és ennek függvényében szükséges-e ismételt alkalmassági vizsgálat. Az alkalmasság kérdésköre azonban nemcsak a járművezetői képességre vonatkozik, hanem az egyéni jellemzők és ezen belül bizonyos individuális pszichológiai sajátosságok is befolyásolják az adott járművezető baleseti

⁶⁵ 20. számú módszertani levél

veszélyeztetettségét és ez olyan mértéket érhet el, ami indokolttá teszi, hogy a személyt véglegesen eltiltsák a járművezetéstől.

A Btk 55. és 56 § alapján a járművezetéstől azt lehet eltiltani, aki az engedélyhez kötött járművezetés szabályainak megszegésével követi el a bűncselekményt, vagy bűncselekmények elkövetéséhez járművet használ.

A járművezetéstől el kell tiltani azt, aki járművezetés ittas állapotban vagy járművezetés bódult állapotban bűncselekményt követ el. Különös méltánylást érdemlő esetben a járművezetéstől eltiltás kötelező alkalmazása mellőzhető.

A járművezetéstől eltiltás határozott ideig tart, vagy végleges hatályú. Végleges hatállyal az tiltható el, aki a járművezetésre alkalmatlan. A végleges hatályú eltiltás alól a bíróság az eltiltottat kérelemre mentesítheti, ha az eltiltás óta tíz év eltelt, és az eltiltott a járművezetésre alkalmassá vált.

Ezen szabályozást szem előtt tartva rendkívül fontosak a pszichológus szakértő megállapításai és szakvéleménye a tekintetben, hogy az egyén alkalmasnak minősíthető-e a járművezetésre. Itt kell megemlíteni a 38. számú BK véleményt is, amely a járművezetéstől eltiltás alkalmazásának szempontjait határozza meg.

A járművezetéstől eltiltás alkalmazását a törvény bizonyos esetben nem teszi kötelezővé, a bíróság értékelési körébe utalja az alkalmazás szükségességének az eldöntését. Ezen értékelő tevékenységnél azonban - csak néhányat említve - az alábbi szempontokat ajánlja figyelembe venni:

- Indokolt a járművezetéstől eltiltás, ha az elbírált közlekedési bűncselekmény elkövetési körülményeiből vagy az elkövető személyiségéből arra kell következtetni, hogy a közúti forgalomban való részvétele a közlekedés biztonságát, mások életét vagy testi épségét potenciálisan veszélyezteti.
- Az elkövető személyének káros vonásaira, az eltiltásra okul szolgáló morális fogyatékoságára kell általában következtetni, ha az elkövető egész életvitelét a fegyelmezetlenség, a megbízhatatlanság, felelőtlenység, erőszakosság vagy önzés jellemzi. E körben hangsúlyt kap a korábbi büntettség, különösen a közlekedési bűncselekmények elkövetése miatti

elítélések, közlekedési szabálysértés miatti többszöri felelősségre vonás, a korábbi szabályszegések természete, a cserbenhagyásban vagy a segítségnyújtás elmulasztásában jelentkező súlyos etikai fogyatékoság.

- Az ittas vagy bódult állapotban történő járművezetés súlyos következményeinél fogva a közlekedési bűncselekmények egyik legveszélyesebb formája, ezért az ilyen cselekmények elkövetőivel szemben a járművezetéstől eltiltás alkalmazása főszabályként kötelező annak mellőzésére csak különös méltánylást érdemlő esetben kerülhet sor [Btk. 55. § (2) bekezdés].⁶⁶

A Btk. 56. §-ának (1) bekezdése szerint a járművezetéstől eltiltás végleges hatályú vagy határozott ideig tart. Végleges hatállyal az tiltható el, aki a járművezetésre alkalmatlan. Alkalmatlan az a közlekedési bűncselekményt elkövető, aki vezetésre életkoránál, betegségénél vagy személyisége valamely tartós korlátozottságánál fogva képtelen. Alkalmatlannak tekinthető az az elkövető is, akinél súlyos fokú és állandósult jellemhiba, kifogásolható életvezetési stílus észlelhető (idült alkoholizmus, korábbi ittas járművezetés miatti többszörös elítélés stb.) E körben is elsősorban a bűncselekmény szándékos vagy gondatlan jellege, a gondatlan cselekményeknél a szabályszegés tudatos elkövetése, illetve az eredményhez való pszichikus viszony és az elkövető általános közlekedési magatartása lesz az irányadó.

Hosszabb időtartamú eltiltás szükséges annál az elkövetőnél, aki ittasan súlyos eredményű balesetet okoz, különösen ha egyébként is italozó természetű; aki a mások életét, testi épségét bármi okból, de szándékosan veszélyezteti; ha a tudatos közlekedési szabályszegés kirívóan durva módon valósul meg; ha a korábban közlekedési bűncselekmény miatt elítélt azonos vagy hasonló vonásokat mutató újabb bűncselekményt követ el; ha korábban már alkalmaztak vele szemben járművezetéstől eltiltást; ha az eltiltás tartama alatt vezet járművet; ha az elkövető személyiségében különösen felelőtlen, pl. a közlekedési bűncselekményhez segítségnyújtás elmulasztása vagy cserbenhagyás is társul.

Az igazságügyi pszichológus szakértő a fentiek megítélésére nélkülözhetetlen, vizsgálata során fel kell, hogy tárja az egyén olyan pszichikai jellemzőit, morális fogyatékoságait, hogy a bíró képes

⁶⁶ 38. Bkv. A járművezetéstől eltiltás alkalmazásának szempontjai

legyen az ítélet meghozatala során a cselekmény társadalomra veszélyességét megfelelően értékelni és ennek alapján olyan szankciót kiszabni, ami megfelel a speciális prevenció követelményének.

Az elkövető személyiségének vizsgálata az adott közlekedési szituációban tanúsított magatartásának értékeléséhez is adatokat tartalmaz, így adott esetben akár a tudattartalmának megítélését is befolyásolhatja (gondatlan vagy szándékos volt a veszélyeztető magatartás, a tudatos vagy hanyag gondatlanság állapítható meg), ami a bűnösség, a minősítés és a büntetéskiszabás kérdéseit is érintheti.

3. A szakértői kirendelés tartalma

A szakértő kirendelő határozat az igazságügyi pszichológus szakértő által elvégzett vizsgálat kereteit határozza meg, így formai értelemben irányítja a vizsgálatot.

A szakértői kirendelés tartalmát a Szaktv. tartalmazza. Eszerint a szakértői kirendelő végzésnek - büntető ügyben - magába kell foglalnia:

- a kirendelt szakértő megnevezését,
- a kirendelés ügyszámát és az ügy tárgyát, valamint a tényállás rövid ismertetését,
- azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértőnek választ kell adnia,
- a szakértői feladat teljesítéséhez szükséges adatokat,
- azt, hogy a szakértő díjjegyzékét a miniszter rendelete alapján kell megállapítani,
- a szakértő részére átadandó iratok és tárgyak megjelölését, valamint az átadás időpontját, ha pedig az átadás nem lehetséges, annak meghatározását, hogy a szakértő az iratokat és tárgyakat hol és mikor tekintheti meg,
- az átadott iratok és tárgyak kezelésére, vizsgálatára, visszaadására, részleges megváltoztatására vagy megsemmisítésére vonatkozó rendelkezéseket,
- a mintavétel elrendelését, ha a mintát a hatóság nem biztosította,
- a szakvélemény előterjesztésére meghatározott határidőt, az esetleges soronkívüliségre való utalást és az előterjesztés módjára vonatkozó felhívást,
- több szakértő egyidejű kirendelése esetén a többi szakértő személyére vonatkozó tájékoztatást,

- személy vizsgálatával járó kirendelés esetén a szakkonzultáns személyéhez történő hozzájárulás beszerzésének kötelezettségét,
- a hatóság előzetes hozzájárulását a vizsgálati tárgy megváltozásával és megsemmisülésével járó vizsgálat elvégzéséhez, ha a hozzájárulásra a miniszter rendelete alapján szükség van,
- indokolt esetben a hatóság arra vonatkozó utasítását, hogy a szakértő az érintettnek az általa kezelt személyes adataihoz való hozzáférési jogának gyakorlását megtagadni köteles,
- a szakértőhöz intézett figyelmeztetést arra vonatkozóan, hogy ha természetes személy igazságügyi szakértőként rendelik ki, tíz napon belül köteles jelezni, ha a kirendelésnek nem természetes személy igazságügyi szakértőként, hanem szakvéleményadásra jogosult szervezet tagjaként vagy alkalmazottjaként kíván eleget tenni,
- a hamis szakvéleményadásra vonatkozó figyelmeztetést
- ha az igazságügyi szakértői tevékenységére vonatkozóan az igazságügyi szakértő esküt tett, az esküben foglaltakat köteles megtartani és
- eseti szakértő kirendelése esetén az arra történő felhívást, hogy nyilatkozatot kell tennie etikai és fegyelmi követelményeknek való alávetésről.

A bírói gyakorlatból származó tapasztalatok szerint azonban a kirendelő végzésnek indokolt tartalmaznia:

- a szakvélemény késedelmes előterjesztésének következményeire való figyelmeztetést,
- a kizárási ok fennállásának bejelentésére vonatkozó felhívást,
- szükség szerint a saját gépkocsi használatának engedélyezését vonatkozó rendelkezést,
- valamint célszerűségi okból a vizsgálattal érintettet személyek és a szakértő elérhetőségét.

Véleményem szerint a közlekedési ügyekben a szakértői kirendelő határozatnak ezek mellett kötelezően tartalmaznia kell az alábbi két kérdést:

- rendelkezik-e az elkövető azokkal az egyéni pszichológia jellemzőkkel, amelyek szükségesek a biztonságos járművezetési tevékenységhez,
- rendelkezik-e a jármű biztonságos vezetéséhez szükséges észlelési, döntési és cselekvési képességgel.

Azt, hogy a fenti két kérdést miért tartom kötelező tartalmi elemnek, a szakértői kérdések vizsgálatánál elemzem.

4. A szakértői vizsgálati módszerek

Az igazságügyi szakértő kompetenciája összefügg a tevékenysége során alkalmazható módszerek körével. Kiemelést érdemel, hogy mind az intellektuális, mind pedig a személyiség megismerésében a pszichológus elődleges módszere a feltáró beszélgetés. Ennek során tartalmi információk mellett figyelmet kell fordítani nem verbális közlésekre is. A verbális és nem verbális közlések határán helyezkedik el a metakommunikációs eszközök széles skálája, melyekre a pszichológusnak „szakértő szeme és füle” van. Ilyenek a hangsúly, a hanghordozás, a mimika, a testtartás. Általános érvényes szabály az is, hogy a vizsgálat során egyidejűleg többféle módszert szükséges használni. A megfelelő eljárás kiválasztása a szakértői kompetenciába tartozik azonban a kiválasztott eljárásoknak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a kirendelő szervnek releváns adatot szolgáltatassanak.⁶⁷

A közlekedépszichológia területén alkalmazott módszerek: a műszeres vizsgálat, exploráció, személyiségvizsgálatok.

A közlekedépszichológiai diagnosztika eseteiben a műszeres vizsgálatoknál a TT15 teszt, Q1 teszt, RST3 teszt, DR2 teszt, SENSO teszt, mint vizsgálati módszerek a jellemzőek leginkább. A személyiségvizsgálati módszereknél pedig a Szondi, Rorschach, ASZVEK, VPT (közlekedési stílusteszt) és FRF (rizikókészségteszt) tesztek. A tesztek közös jellemzője, hogy következetesek és megbízhatóak, minden esetben célzott vizsgálatot jelentenek és minden esetben ezeket megelőzi az ún. klinikai interjú.

A pszichológus szakértő minden esetben a vizsgált személyek explorációjával, kikérdezésével tud véleményt alkotni. A vizsgálati módszeregyüttesek tekintetében az exploráció magában foglalja a személyes adatokat, valamint a közlekedési előéletet (ez lehet akár az is, hogy jogosítványt bár nem szerzett, de mégis úgy vezetett). Ezek tekintetében a súlypont attól függ, hogy ki a kérelmező szerv.

⁶⁷ 20. számú módszertani levél

Exploratív adatoknak minősülnek a személy viselkedése (raportkészség, ellenállás, őszinteség), személyes élettörténeti adatok (iskolák, munkahelyek, családi háttér, betegségek, alkohol-
drogfogyasztás), esetleges hozott leletek, közlekedési előélet (a jogositvány adatai, vezetési
gyakorlat, esetleges korábbi események, büntetések), a vizsgálatra küldés okának részletes feltárása,
mentességi kérelemnél az ivási szokások, közlekedési eseménynél annak részletes explorálása,
(felelősségvállalás, csinálna e valamit másképp).⁶⁸

A képességvizsgálatoknál a figyelem, monotónia tűrés, mozgáskordináció, döntési képesség és reakció
idő vizsgálata folyik. A személyiségvizsgálatoknál pedig a mentális működés, a közlekedési
magatartást befolyásoló személyiségvonások pszichés kifáradás, életkori negatív változások, konkrét
negatív közlekedési magatartás vizsgálata a jellemző. A vizsgálatoknál mindig releváns mutatók még
például az agresszivitás, a pánik, „homályállapot”, acting out, szuicid veszély.

5. A pszichológiai szakértői vélemények jelentősége a büntetőjogi főkérdések megállapításánál.

A pszichológus szakértő szerepét illetően a büntetőeljárásban számos eltérő vélemény született már
mind a magyar, mind pedig a külföldi szakirodalomban. A pszichológus más szemszögből közelíti meg
a vizsgált személyt, mint büntetőeljárás során a hatóság. Diószegi Gábor azon megállapítása, mely
szerint a cselekmény okozta trauma súlyosságának szakértői megállapítása elengedhetetlen ahhoz,
hogy a bíróság képes legyen az ítélet meghozatala során a cselekmény társadalomra veszélyességét
megfelelően értékelni⁶⁹ és e körben pszichológus szakértőt szükséges módon igénybe venni, igen
helytálló. Akár minősítési, akár büntetés kiszabási szempontból jelentőséggel bírhat a lelki sérülés, a
trauma mértéke. A szakértő a bíró hiányzó szakértelmét pótolja, szakértői véleménye nem tekinthető
ítéletnek, de büntetőügyben releváns tények megállapításához, illetve megítéléséhez szükséges a
szakértelme, a büntetőjogi főkérdések megállapításánál, a bűnösség és a büntetés kiszabás kérdésköre
tekintetében ad támaszt és indokot a bírónak. A szakvélemény megállapításai a vádlott büntetőjogi

⁶⁸ Gellért, 2020., 23. o.

⁶⁹ Diószegi, 2006., 10-11. oldal, 15. oldal

felelősségének eldöntése szempontjából elengedhetetlenek, de az ítélet meghozatalának „monopóliuma” a bíró(ság) feladata.⁷⁰

A közlekedéssel kapcsolatos büntető-és szabálysértési ügyekben tevékenykedő jogászok szinte minden esetben fizikai, pszichikai és más természettudományos háttérű esetekkel kénytelenek foglalkozni, hiszen alig képzelhető el olyan közlekedési esemény, amelyekben valami ilyennek ne lenne kisebb nagyobb szerepe.⁷¹ A szakértői kirendelések száma a közlekedési bűncselekmények miatt folyó eljárásokban igen magas, melyre magyarázat lehet a gépjárműállomány fokozatos bővülése, motorizáció gyors fejlődése. Így több tudományterületet érintő szakkérdések merülnek fel, az eljárásokban rendszerint szükséges igazságügyi orvosszakértő, műszaki szakértő, illetőleg nyomszakértő bevonása. Az igazságügyi orvosszakértő kirendelése minden esetben szükséges a testi épség súlyos sérelmével, vagy halállal járó közlekedési balesetek esetén. A sérülések jellegének pontos megállapítása a helyes bírósági minősítés feltétele, ugyanitt következtetést lehet levonni az elkövető cselekményhez fűződő pszichikus viszonya (szándékosság, gondatlanság) illetőleg - szándékos elkövetés esetén - az eredeti szándék (halálos eredmény, vagy életveszély okozása) tartalma vonatkozásában.⁷²

V. A helyes kérdések kiemelt jelentősége közlekedési büntetőügyben, a célzott kérdések, a bírói oldal vizsgálata, szakértői vélemények a pszichológus szemszögéből

A szakértői vélemények kérdéseinek vizsgálatánál általam vizsgált szempont volt, hogy a kirendelő határozatok esetében mennyire lesznek a kérdések túlságosan általános jellegűek, sablonosak, pontatlanok, hány esetben szerepel, hogy „a szakértő tegye meg egyéb észrevételeit”. Kérdésként merült fel, hogy vajon a bíró a kérdések feltevésénél mennyire fogja az elkövetett cselekményre és a vádlott személyére figyelemmel feltenni a kérdéseket, és ha ezek esetlegesen hiányoznak, a szakértő a laikus kérdésekre tud-e alapos és jó szakvéleményt adni.

⁷⁰ Bakonyi, 2018, 14. o.

⁷¹ Destek Miklós - Lovász Zoltán: Matematikai és logikai alapok. Az ELTE Jogi továbbképző kiadmánya. Budapest, 2004. 11. oldal, idézi Bérces 2019., 111. o.

⁷² Bérces, 2019., 111. o.

Húsz szakértői vélemény⁷³ vizsgálatára volt lehetőségem, ezek elemzésére általam mindkét oldal (bírói és szakértői) vizsgálatával került sor.

A vizsgálat tekintetében elengedhetetlen, hogy ismertetésre kerüljenek azok a kérdések, amelyek a szakértői véleményekben szerepeltek:

- A vádlott rendelkezik-e azokkal az egyéni pszichológiai jellemzőkkel, amelyek szükségesek a biztonságos járművezetési tevékenységhez, a közlekedési helyzetekhez való alkalmazkodáshoz, a járművezetés közben jelentkező terhelés elviseléséhez?
- A vádlott rendelkezik-e a jármű biztonságos vezetéséhez szükséges észlelési, döntési és cselekvési képességekkel?
- A vádlott képes-e elsajátítani a járművezetéshez szükséges ismereteket, készségeket?
- Alkalmos-e a vádlott arra, hogy a közúti közlekedésben részt vegyen?
- Amennyiben a vádlott jelen állapotban nem alkalmas járművezetésre, illetve közúti közlekedésben való részvételre, meghatározható-e, hogy a jövőben alkalmassá válik rá?
- Amennyiben alkalmas, vagy alkalmasságát a későbbiekben visszanyerheti, szükségesnek látják-e ismételt alkalmassági vizsgálatát?
- A szakértő a szakvélemény elkészítésekor vegye figyelembe és térjen ki a szakvéleményben az orvosi iratokban foglaltakra!
- A vádlottnak van-e olyan betegsége, amely befolyásolja a vezetési képességet?

⁷³ Központ Közlekedési Felügyelet Pályaalkalmassági Vizsgáló Intézet: Gellért Csilla igazságügyi klinikai szakértő szakértői véleményei (egyedi azonosításra alkalmatlanná téve, 1-20-ig számozva)

- Amennyiben a műszeres vizsgálatok lehetővé teszik, nyilatkozzon arra vonatkozóan a szakértő, hogy kizárható, vagy igazolható-e vádlott esetében látótérszűkület fennállása. Abban az esetben, ha ez megállapítható, milyen mértékű?
- A szakértő nyilvánítson véleményt arról, hogy vádlott jelenleg alkalmas-e járművezetésre, a jármű biztonságos vezetésére betegségnél, vagy személyisége valamely tartós korlátozottságánál fogva képtelen, illetőleg megállapítható-e nála olyan súlyos fokú és állandósult jellemhiba, vagy kifogásolható életvezetési stílus, amely a biztonságos járművezetésre képtelenné teszi?
- A vádlottnál kimutathatók-e olyan személyiségjegyek, zavarok, melyek nem teszik alkalmassá a biztonságos járművezetést?
- Indokolt-e a vádlottal szemben a végleges hatályú járművezetéstől eltiltás?
- A szakértő egyéb észrevételei, megállapításai.

A vizsgálat tekintetében elsődlegesen a szakértői vélemény szerkezetét követtem és az alábbi megállapításokat teszem:

1. Milyen közlekedési büntetőügyekben történt a pszichológus szakértő kirendelése:

- ittas járművezetés vétsége
- közúti baleset okozásának vétsége
- halált okozó járművezetés ittas állapotban vétsége
- bódult állapotban elkövetett járművezetés vétsége
- közúti veszélyeztetés büntette
- segítségnyújtás elmulasztása a veszélyhelyzetet előidéző által elkövetett büntett
- végleges hatályú közúti járművezetéstől eltiltás alóli mentesítés

1.1. Vizsgáltam, hogy a különböző közlekedési bűncselekmények tekintetében van-e és kell-e, hogy legyen különbség a kérdések között?

Egyértelmű a megállapítás, hogy nincs, mind elsősorban az alkalmasság kérdéskörére kérdez és csak három esetben fordult elő, hogy a kérdéseknél az elkövető személyiségének káros vonásaira, valamely jellemhibára is kérdezett a bíró. Véleményem szerint a kérdések tekintetében minden esetben kötelező az alkalmassági kérdések feltétele, ebben nem lehet különbözőség, azonban az elkövető személyiségjegyeire vonatkozóan kellene további kérdéseket feltenni és így ebben lehetne a különbözőséget látni.

1.2. Vizsgáltam továbbá, hogy megvannak-e minden kirendelő határozatban azon kérdések, amelyek a közúti közlekedésben való részvétel alkalmasságára kérdeznek?

Kizárólag kilenc szakértői véleményben szerepel az a két kérdés, amely egyértelműen az alkalmasság kérdését dönti el. Vagyis, hogy rendelkezik-e az elkövető azokkal az egyéni pszichológia jellemzőkkel, amelyek szükségesek a biztonságos járművezetési tevékenységhez, illetve rendelkezik-e a jármű biztonságos vezetéséhez szükséges észlelési, döntési és cselekvési képességgel. Tizenegy szakértői véleményben vagy az egyik, vagy csak a másik kérdés szerepelt. A mindkét kérdésre történő válasz azért jelentős, mert amennyiben a személy, bár a jármű biztonságos vezetéséhez szükséges észlelési, döntési és cselekvési képességgel rendelkezik, alkalmatlanná válik, ha az egyéni pszichológiai jellemzői nincsenek meg a biztonságos járművezetéshez. Azon szakértői véleményeknél, ahol ezek hiányoztak, a szakértő mégis egyértelmű választ adott, mivel az alkalmasság kérdése csak e két kérdés eldöntésével állapítható meg.

2. *Mennyire voltak a kérdések túl általános jellegűek, az elkövetőre vonatkozó konkrét kérdésfeltevés történt-e?*

Három esetben volt az elkövető egyéb személyiségjegyeire vonatkozó kérdés, a többi esetben kizárólag az alkalmasságra vonatkozó kérdésfeltevés történt. Kérdés lehet, hogy ezt hiányosságnak tekinthetjük-e, hiszen az exploratív adatokból, az elvégzett vizsgálatokból és a szakértői véleményből ezen információk kiolvashatók. Véleményem szerint azonban ezekre történő egyértelmű rákérdezéssel és a szakértő egyértelmű válaszával, megalapozottabbá válhat a bíró döntése, figyelemmel a 38/2007. Bkv. véleményre és arra, hogy a baleset bekövetkeztének oka az egyén pszichikai jellemzőinek megfelelő egyedi magatartás is lehet, mely a bűncselekmény értékelésénél és a büntetés kiszabásánál releváns tényező.

3. A szakértő milyen módszereket alkalmazott?

Minden esetben műszeres vizsgálatok, exploráció és személyiségvizsgálatok történtek.

A műszeres vizsgálatok tekintetében a vizsgálati módszerek pontos meghatározása történt és az ennek megfelelő, elemző és érthető értékelés.

Az exploratív adatok rendkívül részletgazdagok voltak, az elkövető élete feltárult, az elkövető személyiségjegyei ismertetésre kerültek, az elvégzett vizsgálati módszerek eredményeire támaszkodva.

A személyiségvizsgálati eredmények pontos adatokkal, részletesen voltak meghatározva, pontosan levezetve a személyiségtesztek eredményei tekintetében az adott személy pszichikai jellemzőit.

4. A feltett kérdésekre adott válaszok.

Minden esetben egyértelmű szakmai állásfoglalás született tekintetben, hogy az elkövető alkalmas vagy nem alkalmas a járművezetésre. Minden esetben az összes kérdésre történt válaszadás a szakértő részéről egyértelműen, határozottan és érthetően, indokolással ellátva. Azonban a szakértő kizárólag azokra a kérdésekre válaszolt, amelyek a kirendelő határozatban voltak, a szakértő egyéb észrevételei kérdésre csak annyiban született válaszadás, amennyiben az alkalmasság megállapítására történt a meghatározás, egyebekben egyetlen egyszer sem.

Kérdésként merül fel, egyáltalán van-e helye ilyen kérdésnek a pszichológus szakértő esetében, mi lehet az oka az egyéb önálló válaszadás hiányának? Elek Balázs professzor gondolatai alapján⁷⁴ talán megállapíthatjuk: nehézséget okoz a gyakorlat számára az, hogy a pszichológus személyi jellegű bizonyítékot rögzít, és szerez meg attól, akit meghallgat s annak értékelésével szolgáltat bizonyítékot. Ugyanakkor a Be. megtiltja a terheltnek, illetőleg a tanúnak, sértettnek az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó, a szakvélemény részét képező, a szakértő előtt tett nyilatkozatának a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként történő felhasználását. Az exploratio során adott válaszokból megfogalmazott „vélemény” felhasználásának azonban már nincs törvényi

⁷⁴ Elek, 2007. Ph.D. értekezés, 247.o.

akadály. Úgy vélem, hogy ennek ismeretében a szakértő azon kérdésre, hogy tegye meg egyéb észrevételeit, nem tud válaszolni és nem is válaszolhat, hiszen a konkrét kérdések tekintetében már válaszolt, szakértői véleménye egyértelmű, más adatot pedig nem szolgáltatathat a vizsgált személyről. Erre figyelemmel ezért ezen kérdés felesleges és hibás.

A szakvéleményeket az alábbi szempontrendszer szerint konkrét kérdések feltevésével vizsgálom tovább.

5. A más szakértői kompetenciába tartozó kérdések

- a.) Voltak-e olyan kérdések, amelyek más szakértő kompetenciájába tartoztak?
- b.) A szakértő válaszolt-e azon kérdésekre, amelyek nem az ő kompetenciájába tartoztak, vagy visszautasította az erre való válaszadást?

Elsődlegesen általánosságban azt a megállapítást kell tennem, pszichológus szakértővel is konzultálva, hogy több szakértői vélemény keveri a pályalkalmassági vizsgálatok körébe tartozó kérdéseket és a szakértői feladatokat közlekedési büntető ügyekben. A bíró a szakértő kirendelő határozatában több esetben is azt a kérdést teszi fel, hogy az elkövető képes-e elsajátítani a járművezetéshez az ismereteket és készségeket, holott a szakértő kirendelő határozatban ez nem lehet kérdés, hiszen a vizsgált személy már rendelkezik jogosítvánnyal.

Jelen vizsgálati anyagok tekintetében a fenti kérdés két esetben fordult elő, de mindkét esetben a szakértő egyértelműen nyilatkozott arról, hogy az nem tartozik a jelen szakértői vizsgálat tárgyához.

Az általam vizsgált szakértői vélemények esetében a továbbiakban két esetben merült fel olyan kérdés, amely orvosszakértői kompetenciába tartozó kérdés volt, ezen esetekben is a szakértő egyértelműen nyilatkozott arról, hogy ez nem tartozik a kompetenciájába.

A pszichológus szakértői konzultáció alapján megállapítható, hogy sok esetben előfordul az a kérdés, hogy a vádlott alkoholfüggő-e, holott ez kizárólag orvosszakértői kompetenciába tartozó kérdés. A vizsgált szakértői vélemények között nem volt ilyen jellegű kérdés.

6. A büntetőjogi főkérdések szakértő általi eldöntése

- A bíró a tett-e fel olyan kérdést, amely jogalkalmazói kompetenciába tartozik, esetlegesen a bizonyítékok értékelését megkívánta-e a szakértőtől?
- A szakértő állást foglalt-e büntetőjogi felelősség kérdésében?

A vizsgált szakértői vélemény esetében egyetlen egy esetben fordult elő, hogy a bíró olyan kérdést tett fel, mely jogalkalmazói kompetenciába tartozik: indokolt-e a vádlottal szemben a végleges hatályú járművezetéstől eltiltás? A szakértő egyértelműen nyilatkozott arról, hogy ez a kompetencia körén kívül eső kérdés.

7. Általánosító és célzott kérdések

- A bírói kérdések mennyire voltak pontatlanok, általánosságot kifejezők, sablon jellegűek?
- A kérdések mennyire voltak célzott és direkt jellegűek, melyeknél már a kérdésben megvolt a válasz, és előre eldöntés is. Mennyire befolyásolta ez a szakértőt a szakértői véleményében?
- A szakértői vélemény a fentiek függvényében mennyire volt egyértelmű, pontos, a célzott kérdéseket felismerve a szakértő milyen választ adott?
- A szakértő válaszolt-e olyan kérdésre is, amelyet nem tett fel a bíró, akkor, ha a szakértőre vonatkozó egyéb megállapításai című kérdés nem szerepelt a kirendelő határozatban?

Tizenhét szakértői véleményben sztenderd módon kérdezett rá a bíró arra, hogy az elkövető alkalmas-e a járművezetésre, e tekintetben lehet azt mondani, hogy a sablonosság a jellemző, de ezen kérdés feltevése a kívánt módon kötelező tartalmi eleme kell, hogy a legyen a kirendelő határozatnak. Három esetben volt megállapítható, hogy ezek az alkalmasságra vonatkozó kérdések csupán utalás jelleggel szerepeltek, nem konkrétan, a kérdés annyira általános volt, hogy mind a cselekmény, mind pedig az egyén elveszett, az ügy „láthatatlanná” vált.

Valamennyi szakértői véleménynél megállapítható volt, hogy a szakértő rendkívüli pontossággal, igen részletesen és érthetően válaszolt valamennyi feltett kérdésre, nem terjeszkedett túl a kérdéseken,

és minden esetben amikor a kirendelő határozat tartalmazta azt is, hogy a szakértő egyéb észrevételeit is közölje, az csak az alkalmasság kérdéskörére vonatkozott. Egyetlen egy szakértői vélemény esetében lehetett észlelni a kérdés célzott jellegét: a bíró azt kérdezte, hogy indokolt-e az elkövetővel szemben a végleges hatályú járművezetéstől eltiltás? Ebben az esetben a szakértő kizárólag a szakmai megállapításait közölte, mely szerint az elkövető alkalmatlan a közúti járművezetésre.

8. Ismétlődő kérdésfeltevés

E tekintetben azt vizsgáltam, hogy egy kirendelő határozatban van-e ismétlés a kérdésekben, vagyis csak más megfogalmazásban, de a kérdések ugyanarra vonatkoznak-e?

Valamennyi vizsgált szakértői véleménynél megállapítható, hogy nincs ismétlés, minden esetben egyszer történik kérdésfeltevés, egy konkrétumra vonatkozóan.

9. Adathiányos kirendelés

- szakértői kirendelések mennyiben és miben voltak hiányosak?
- a kérdések hiánya mennyiben hatott a szakértői véleményre

Itt szeretném kiemelni azt a két kérdést, amelyet már többször fejtegettem, és ami rendkívüli módon szükséges és elengedhetetlen, hogy valamennyi közlekedési ügyben született kirendelő határozatban szerepeljen, az alábbiak:

- az adott személyt a biztonságos vezetéshez szükséges észlelési, döntési és cselekvési képessége alkalmassá teszi-e a járművezetésre,
- rendelkezik-e azokkal az egyéni pszichológiai jellemzőkkel, amelyek szükségesek a biztonságos járművezetési tevékenységhez, a közlekedési helyzetekhez való alkalmazkodáshoz, a járművezetés közben jelentkező terhelés elviseléséhez.

A két kérdésre adott válasz súlya abban mérhető, hogy az egyén hiába rendelkezik a jármű biztonságos vezetéséhez szükséges észlelési, döntési és cselekvési képességgel, mégis személyiségjellemzői miatt

alkalmatlan lehet közúti járművezetésre, mivel a vezetési képességek a személyiségen keresztül realizálódnak.

A szakértői vélemények tizenegy esetben hiányosnak mondhatók ebben a kérdéskörben, mely véleményem szerint a vizsgált húsz szakértői véleményt figyelembe véve igencsak sok.

9. A szakértők együttes meghallgatásának célzott irányítása

Egyetlen szakvéleményben feltett kérdés sem hivatkozott előző pszichológus szakértői véleményre, így a szakvélemények alapján nem volt vizsgálható, érezhető-e a kirendelő részéről prekonceptió a kérdések feltevésekor.

10. A szakvélemény megállapításának bírói felülbírálata

A vizsgált szakértői vélemények tekintetében egyértelműen elmondható az, hogy a szakértő a jogszabályi, szakmai etikai és a módszertani levelekben megfogalmazott iránymutatásokat maximálisan betartva és alkalmazva készítette el a szakértői véleményét, mely mind szerkezetében, mind pedig tartalmában világos, egyértelmű, határozott és alkalmas arra, hogy a bíró ezen bizonyítási eszközre támaszkodva hozza meg ítéletét. Megállapítható egyértelműen az is, hogy ezen bizonyítási eszköz hiányában az adott ügy megítélése nem volt lehetséges, megalapozott ítélet nem hozható.

Véleményem szerint ezen ügyek tekintetében megállapítható az is, hogy a bíróságnak minden esetben, minden ügyben konkrétan vizsgálva az elkövetett cselekményt és az elkövetőt, pontos, határozott és egyértelmű kérdéseket kell feltennie. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy még abban az esetben is jól használhatók ezek a szakértői vélemények, ha a kérdések hiányosak vagy esetleg pontatlanok. Megjegyezni kívánom itt azonban azt, hogy megfelelő szakértői véleményt kizárólag a megfelelő szakmai tudással és tapasztalattal rendelkező szakértő képes adni.

A szakvélemények alapján a szakértői megállapítások bírói felülbírálatának lehetősége - a rendelkezésre álló adatok alapján - nem merült fel.

VI. Összegzés

1. A vizsgálati hipotézis teljesülése

Bár a dolgozat írásakor nem volt lehetőségem annak a vizsgálatára, hogy a vizsgált pszichológus szakértői vélemények alapján milyen ítéletek születtek, a dolgozat mind az elméleti és mind a gyakorlati részében alátámasztja azt, hogy számos olyan terület van a közlekedési bűncselekmények miatti büntetőeljárásban, ahol a pszichológus van annak a különleges szakértelemnek a birtokában, amellyel segítheti az eljáró bírót.

Ilyen területek:

- a bűncselekmény elkövetőjének személyisége, személyiség szerkezete,
- ennek kihatása a közlekedés során tanúsított magatartására, a közlekedési veszélyhelyzet létrehozására,
- ezeken keresztül támpontot adhat a szándék, gondatlanság fokára és elhatárolására, így a minősítésre és a büntetékiszabásra,
- a közlekedésben való részvételre való alkalmasság (fiziológiai képességek)
- egyéni jellemzők és ezen belül bizonyos individuális pszichológiai sajátosságok, amelyek befolyásolhatják az adott jármű baleseti veszélyeztetettségét, ami olyan mértéket érhet el, ami indokoltá teszi, hogy a személynek megtiltsák a járművezetést.
- a járművezetési képességek és azok változásai.

2. Véggövetkeztetések

A közlekedési bűncselekmények tekintetében a fenti területeken követelmény a pszichológus szakértő bevonása. A bíró feladata, hogy a szakértő kirendelésénél a hozzá intézett kérdésekkel az ügy „jó gazdája” legyen.

Ehhez szükséges:

- a bíró minden esetben kérdezzen rá az adott személynek a biztonságos vezetéshez szükséges észlelési, döntési és cselekvési képességére, illetve arra, hogy

- rendelkezik-e az elkövető azokkal az egyéni pszichológia jellemzőkkel, amelyek szükségesek a biztonságos járművezetési tevékenységhez,
- az elkövetett cselekmény és a személy konkrétumokkal, egyéni jellemzőkkel jelenjen meg a kirendelő határozatokban,
- az a kérdés, hogy az elkövető képes-e elsajátítani a járművezetéshez az ismereteket és készségeket, ne szerepeljen, mivel büntetőügyben irreleváns, hiszen az adott személy már rendelkezik jogosítvánnyal,
- kerülendők a bírói kompetenciába tartozó, vagy célzott kérdések,
- a pszichológus szakértő „egyéb megállapításaira” kérdés felesleges és indokolatlan.

A megfontolt, precíz kirendelés alapján született szakértői vélemény alapozza meg a „különleges szakértelmet igénylő kérdés” tekintetében a bíró döntését.

3. Zárszó

Egyet kell, hogy értsek Elek professzor szakmai megállapításaival, mely szerint kizárólag pszichológai módszerek a tényállás megállapítására nem alkalmasak, azonban az egyes pszichés funkciók, mint érzékelés, emlékezés, figyelem, képzelet és személyiségstruktúra, az ezeket befolyásoló tényezők feltárása és értékelése számos adatot szolgáltat a bíróságoknak, amelyek megkönnyítik a helyes ítélet megalkotását. A pszichológiai ismeretek jelentősége az, hogy képessé teszi a bírót arra, hogy ne pusztán logikai szemlélettel közelítsen a vallomásokhoz, hanem azok részletes elemzése útján felismerje a valótlanúságot, a hibákat, a torzításokat, a befolyás hatását, valamint megértse, hogy egy vallomás, védekezés mögött milyen lelki jelenségek játszódnak el és az valójában mire irányul. ⁷⁵ Ebben segíthet - közlekedési büntetőügyekben is - a pszichológus szakértő.

⁷⁵ Elek, 2007., Phd.értekezés, 285.o.

Felhasznált irodalom:

1. Az Európai Unió Tanácsa 18498/11. Presse 491. PRCO 79.számú sajtóközleménye a Tanács 3135. üléséről, Brüsszel, 2012. december 13.
2. Európai Unió Tanácsa Brüsszel, 2011. december 1. 17537/11.számú feljegyzése a I/A. napirendi ponthoz.
3. Dr. Bérczes Viktor: Kontinentális típusú bizonyítási rendszerek Európában, Büntetőjogi szemle 2018/1. szám
4. Herke Csongor: Az osztrák és a spanyol büntetőeljárás alapintézményei, egyetemi jegyzet, PTE ÁJK, Pécs 2016.
5. Herke Csongor: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei, egyetemi jegyzet, PTE ÁJK, Pécs 2012.
6. Nogel Mónika: Az igazságügyi szakértői vélemények hitelt érdemlősége a büntetőeljárásban, Phd. doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2018.
7. Dr. Idzigné dr. Novák Marianna Csilla: A szakértő státuszváltozása a hazai büntetőeljárásban - különös tekintettel a kizárásra vonatkozó szabályokra, Phd. doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem Állam-és Jogtudományi doktori iskola 2018.
8. Balla Péter ügyfélegyenlőség, szabad bizonyítás. Anomáliák a szakértői bizonyításban, Magyar Jog 1992/2.
9. Rita L. Atkanson, Richard C. Atkanson, Edward E. Smith, Daryl J. Bem Introduction to Psychology Eleventh Edition, Fort Worth, 1993, Harcourt Brace Jovanovich College Publishers

10. Orosházi Józsefné-Német Rita-Faragó Ágnes: A kriminálpszichológia lehetőségei a nyomozati munkában, Belügyi Szemle: 2000. évi 10. szám
11. Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban Ph.D értekezés, 2007.
12. Gellért Csilla: Közlekedési büntetőjog - óravázlat, PPKE 2020
13. Dr. Bakonyi Mária: A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárási törvényben, Büntetőjogi szemle 2018/1.szám
14. Dr. Bérces Viktor: A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről, Miskolci Jogi Szemle, 14. évfolyam (2019, 2. különszám 1. kötet)
16. Komóczy Mihály: Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenység általános és napi gyakorlati kérdései, Belügyi szemle, 2004. évi 6. szám
17. Fekete Mária-Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, Hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest 2012.
18. Diószegi Gábor: A gyermekkorúak sérelmére elkövetett nemi bűncselekmények, Belügyi Szemle, 2006. évi 3. szám

Felhasznált jogszabályok:

1. 1896: XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
2. 9700/1912. IM számú rendelet, 20939/1926. IM számú rendelet, 55.737/1912. IM számú rendelet, 12900/1925. IM rendelet, 60000/1926. IM rendelet, 62000/1926. IM rendelet, 4700/1931. IM rendelet, 12946/1933. IM rendelet
3. 1938: X. törvénycikk
4. 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról

5. 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntetőeljárásról
6. 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
7. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
8. 7/1986. (VI. 26.) MM rendelet a szakfordító és tolmácsolás megszerzésének feltételeiről
9. 1994. évi XIX. törvénnyel kihirdetett, Strasbourg-ban 1959. április 20-án kelt, a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei
10. 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és alapvető szabadság védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
11. 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet
12. 16/2016. (V. 4.) BM rendelet
13. 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
14. 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
15. 282/2007.(X.26.) Kormányrendelet
16. 33/2007.(VI.22.) IRM rendelet